

T.C
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

**SATRANÇ VE TAVLA
OYUNUNDA ARGO**

Seher KILIÇ ALKUBAISI

Danışman

Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI

Haziran 2019

KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK SAYFASI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Seher KILIÇ ALKUBAISI

İmza

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

Satranç ve Tavla Oyununda Argo adlı yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Seher KILIÇ
ALKUBAISI

İmza

Danışman

Prof. Dr. Suzan Suzi
TOKATLI

İmza

Türk Dili ve Edebiyatı ABD Başkanı

Prof. Dr. Hülya ARGUNŞAH

İmza

KABUL ve ONAY

Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI danışmanlığında Seher KILIÇ ALKUBAISI tarafından hazırlanan “Tavla ve Satranç Oyununda Argo “ adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Dili Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

13 / 06 / 2019

JÜRİ:

Danışman: Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI

Üye: Doç.Dr. Turgut KOÇOĞLU

Üye: Dr.Öğr.Üyesi Ebru GÜVENEN

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 8/7/2019 tarih ve 28 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

08 / 07 / 2019

K. A. A. A.
Enstitü Müdürü
Doç. Dr. K. A. A. A.
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasında köklü bir geçmişe sahip olan satranç oyunu ve atalarımızın mirası olarak adlandırdığımız geleneksel tavla oyunu hakkında teferruatlı bilgiler verilmiş olup, bu oyunların türlü aşamalarıyla, oyun malzemeleriyle ve oyuncular ile ilgili kullanılan argo terimler, deyimler ve kelimelerin açıklaması yapılmaya ve dil varlığımıza etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Nitekim bu argo terimler de ana dilimize bir alt kültür olarak hizmet vermektedir. Dünyada ve ülkemizde bir çeşit eğitim ve eğlendirim amacı üstlenen tavla ve satranç oyunlarında kullanılan tabirler de ana dilimizi zenginleştiren kavramlardır. Neticede ana dili zenginleştiren de o ana dilin konuşulduğu, üretildiği ülkedir.

Tez çalışmamda, planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın hocam Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI'ya, çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve hayatımın her evresinde bana destek olan değerli eşim Abdulrahman ALKUBAISI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

TAVLA VE SATRAÇ OYUNUNDA ARGO

Seher KILIÇ ALKUBAISI

Yeni Türk Dili Ana bilim Dalı Yüksek Lisans Bitirme Tezi

Bir alt kültür şeklinde sıfatlandırabileceğimiz argo pek çok oyun, grup, meslek vb. alanlarda yerini almış vücut bulmuştur. Pragmatik faydasının bilinen bir gerçek olduğu satranç ve dedelerimizin emaneti olan tavlada da belli başlı kullanılan argo jargon, deyimler bulunmaktadır. Genel bir inanişâ göre tavla oyununda ilk oyunun acemilere ait olduğu ve bu durumda “Şeytanın bol olsun.” tabiri kullanıldığı bir gerçektir. Böylelikle rakip oyuncuya bahtının açık olması, talihli olması şeklinde bir temenni de bulunulmuş olunur. Bunların haricinde, zaten gayet iyi kavradığınız gibi, bir kavramın argo karşılığı varsa mutlaka onu kullanmalısınız. Örneğin at bir kareye gitmez, “O kareye oturur.” Oyuncular taşı boşa koymaz, “Taş uyur.” Rakip yenilmez, “Zımbalanır”. Parti terk edilmez, “Dökülür.” Taş düşmez, “Bade olur.” Yıldırım (hızlı parti) oynanmaz, “Demet atılır.” Tuvalette büyük ihtiyaç giderilmez, “Büyük rok yapılır.” Bahsi geçen bu oyunlarda, oyunlarda kullanılan ifadelerde insan zekasının kıvraklığını görmemiz pek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Argo, kültür, satranç, tavla.

ABSTRACT

BACKGROUND AND CHESS PLAY ARGO

Seher KILIÇ ALKUBAISI

New Turkish Language Master of Science (MSc) Graduation Thesis

In the form of a subculture slang can be attributed to many games, groups, occupations and so on. areas have taken place in the body. The pragmatic benefit is a well-known fact in the chess and backgammon of our grandfather's backgammon used in the main slang jargon, there are idioms. It is a general belief that the backgammon game belongs to the novices and in this case the phrase “Satan be abundant” is used. In this way, the opponent is open to the bet, fortunate in the form of a wish is made. Apart from these, as you have already understood well, if a concept has a slang counterpart, you must use it. For example, the horse does not go to a square, otur He sits on that square. ”Players do not put the stone in vain,“ The stone sleeps. ”The opponent is invincible,“ Stapled ”. The party is not abandoned, “Poured.” Stone does not fall, “Bade becomes.” Lightning (fast party) is not played, “Bunch is thrown. Büyük The big need is not eliminated in the toilet,“ Big rok is made. ” we can hardly see.

Keywords: Slang, culture, chess, backgammon.

İÇİNDEKİLER

TAVLA VE SATRANÇ OYUNUNDA ARGO

	<u>Sayfa</u>
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK SAYFASI	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI	
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ASTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
ARAŞTIRMANIN KONUSU	vii
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	vii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM ARGO

1.1.Argo Nedir? Ne Değildir? Argonun Çeşitli Tanımları ve İzahı	3
1.2.Argonun Tarihine Genel Bir Bakış	4
1.3.Argonun Özellikleri, Yapısı ve Doğuşu Üzerine	6
1.4.Argo ve Cinsiyet	9

2.BÖLÜM SATRANÇ OYUNUNDA ARGO

2.1.Kadim Bir Oyun Olan Satranç Nedir?	10
2.2. Satrancın Kadim Tarihi	12
2.3. Satrancın Faydaları	15
2.4.Satranca Farklı Bir Bakış	15
2.5.Yılların Eskitemediği Oyun; Satranç	17
2.6. Satranç İle İlgili İlginç Bilgiler	18
2.7. Satranç Nasıl Oynanır?	19
2.8. Satrancın Kuralları	20
2.9. Satranç Lügati	26
2.10.Satranç Hakkında Yazılmış Kadim Bir Eser	29

2.11.Osmanlı Padişahları ve Satranç; Satranc-ı Urefa	31
2.12.Satranç İle Hayat Arasındaki İlişkiye Genel Bir Bakış	32
2.13. Oyunun Türlü Aşamalarıyla, Oyun Malzemeleriyle ve Oyuncularla İlgili Argo Kelime, Terimler ve Deyimler	33

3.BÖLÜM

TAVLA

3.1.Tavla Nedir?	42
3.2.Tavlanın Geçmişine Genel Bir Bakış	42
3.3.Sembolik Açıdan Tavla	44
3.4.Tavla Nasıl Oynanır?	46
3.5. Tavla Dili	47
3.6. Tavla ve Hayat Arasındaki İlişki	49
3.7.Tavla Hakkında İlginç Bilgiler	51
3.8. Tavla Sayıları Hakkında	54
3.9. Tavla Terimleri	55
3.10. Oyunun Türlü Aşamalarıyla, Oyun Malzemeleriyle ve Oyuncularla İlgili Argo Kelime, Terimler ve Deyimler	56
SONUÇ	60
KAYNAKÇA	61
ÖZ GEÇMİŞ	

ARAŞTIRMANIN KONUSU

İcadından günümüze kadar oynanmaya devam eden, popüler ve modern oyunlardan olan tavla ve satranç oyunlarının tarihî geçmişi, kuralları, ve bu oyunlarda kullanılan, dile getirilen herkes tarafından anlaşılmayan argo tabirler, terimler, afaki kelime ve deyimler.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Argonun gerek icadından beri kullanıldığı gerekse günümüz modernitenin çarkında kullanılageldiği kabul edilebilir belirgin bir gerçektir. Aynı zamanda argo marjinal ve özgün bir dil alanı olup toplumun bütün kesimleri tarafından kullanılan gizli bir dildir. Satranç ise ciddi anlamda konsantrasyon içeren, kendine has bir konsepti olan bir oyun olup pragmatik olması açısından zihinlerde yerini edinmiştir. Dedelerimizin yadigârı olan ve dostluğu pekiştirici nitelikte olan tavla ise yarı zeka yarı şans işi olmasıyla bilinmektedir.

Bu oyunların şaşırtması, güldürmesi, yaratıcılığı, sınır tanımazlığı ile toplum yaşayışına ve kültürüne ilişkin pek çok çıkarım yapılabilir. Argonun sağlamış olduğu ifade zenginliği ve gücü sövgüler için vazgeçilmez bir kaynak olduğu rahatlıkla söylenilebilir. Nasıl ki yaşamın her anında argo yaşıyor ve kullanılıyor ise satranç ve tavlada da argo kullanılmakta ve nefes almaktadır.

Dil ve kültürün birbirinden ayrılamaz bir şekilde birbirine bağlı olduğunu düşünürsek argonun söz varlığımıza etkisi dilin en önemli zenginliklerinden biridir. Bu durumu tavla ve satranç oyunlarında da görmekteyiz. Bu tezde, söz konusu oyunlar hakkında teferruatlı bilgiler, oyununun türlü aşamalarıyla, oyun malzemeleriyle ve oyuncular tarafından kullanılan argo terimler, deyimler ve kelimelerin açıklaması yapılmaya ve dil varlığımıza etkisi incelenmeye çalışılacaktır.

“Argo, dilin baharatıdır. Ortak dili besleyen müthiş bir hazinedir.”

Yusuf ÇOTUKSÖKEN¹

¹ Ziya Gökalp'ın meşhur eseri Türkçülüğün Esasları'nı Mahir Ünlü ile sadeleştiren bir dilbilimcidir.
www.biyografya.com : Türkiye Ünlüleri İnternet Ansiklopedisi.

GİRİŞ

Dilin büyülu bir varlık olduđu² ve zaman içerisinde etkileşime girdiğı ve değışim geçirdiğı bilinen bir gerçektir. Argo adı verilen benzetmeli ve şifreli konuşma sanatı ana dil denilen bu büyülu varlığa zenginlik katmaktadır. Her ne kadar kimi zaman dilin süsü kimi zaman da samimiyet sınırının aşıldığı sözcük ve cümleler şeklinde karşımıza çıkan argo dil için önemli bir ayrıntıdır. Nasıl ki diller arasında etkileşim kaçınılmaz ise oyunlar arasında da durum böyledir.

Dört kişilik oyuncular tarafından oynanan hayatımızda gelenekselleşerek yerini muhafaza etmiş olan okey oyununda argo tabirler kullanılmışsa, satranç ve tavla oyunlarında da düşünceler argo şeklinde karşılığını bulmuştur. Fakat zannedildiğinin aksine argo her zaman sadece küfür, kötü söz veya aşağılayıcı söz demek değildir. Ve bahsi geçen oyunlarda argonun hakimiyeti de vardır. Bu durum halk dilinin en ilgi çekici kısmıdır. Ve zamanla büyüyen ve gelişen ana dilimizde satranç ve tavla oyuncuları argosu da zaman içinde büyüüp genişleyecektir. Her ne kadar şu anlık konu ile ilgili kaynaklar yetersiz olsa da var olanlar izah edilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak ortaya ilk, yeni ve özgün bir çalışma ortaya çıkarıldığı için bu noktada önemli bir tez konusu araştırmasıdır.

² Doğan Aksan, Dil, Şu Büyülu Düzen, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2011.

1. BÖLÜM

ARGO NEDİR?

1.ARGONUN NEDİR? NE DEĞİLDİR? ARGONUN ÇEŞİTLİ TANIMLARI VE İZAHI

Argo nedir? Ne değildir? Ne zaman, nereden ve niçin ortaya çıkmıştır? Argonun arka planında ne/neler yatmaktadır? Ahlak dışı kavramlardan mı etkilenmiştir? Eğlendirici midir? Keşmekeş ve muallak anlamlar mı içermektedir? Argo kelimeler bilinçli mi kullanılmaktadır? Bu ve buna benzer soruları cevaplanmaya çalışılmıştır.

Güncel Türkçe sözlüğümüzde tanım olarak argo :

1. “Her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyim.”
2. “Kullanılan ortak dilden ayrı olarak aynı meslek veya topluluktaki insanların kullandığı özel dil veya söz dağarcığı, jargon.”
- 3.“Serserilerin, külhanbeylerinin kullandığı söz veya deyim.”³ şeklinde açıklığa kavuşturulmuştur .

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğümüzde “ Kullanılan ortak dilden ayrı olarak, belirli toplulukların, sesbilgisi, yapıbilgisi, sözdizimi ve anlam bakımından özellikler gösteren dili veya sözcük dağarcığı: Uçlanmak (vermek) , papel (para) , tüymek (kaçmak) , çakmak (sınıfta kalmak veya anlamak) vb.” şeklinde tanımlanmaktadır.⁴

Türkçenin ünlü mimarlarından Ferit Devellioğlu ise argo kavramını toplumda belli bir gruba veya sosyal bir sınıfa mahsus olan ve genel dilin koynunda asalak bir kelime hazinesi

³www.tdk.gov.tr (Argo maddesi)

⁴Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1972.

bulunan konuşma sistemleri olduğunu dile getirir.⁵ Bununla birlikte Devellioğlu argo ve jargon kelimelerini iki ayrı dünya olarak ele alıp izah etmiştir. Ona göre adacık halinde bulunan coğrafi bir bölgenin bozuk lehçesine bazen de bir sınıfın veya mesleğin halkça anlaşılma dil bozuntusuna jargon denir. Toplumda belli bir gruba veya sosyal bir sınıfa mahsus olan ve dilin koynunda asalak bir kelime hazinesi bulunan konuşma sistemlerine argo adını vermektedir⁶.

Mehmet Doğramacı⁷ kelimeyle ilgili "küfür, sövgü ve argo; kelamın edep perdesinin kaldırılmış halidir!"⁸ der.

Cemil Meriç⁹, Bu Ülke isimli şiirinde argoya şu yönden bakmıştır: “Argo, kanundan kaçanların dili. Uydurma dil, tarihten kaçanların... Argo, korkunun ördüğü duvar; uydurma dil şuursuzluğun. Biri günahları gizleyen peçe, öteki irfanı boğan kement. Argo, yaralı bir vicdanın sesi; uydurma dil, hafızasını kaybeden bir neslin. Argo, her ülkenin; uydurma dil, ülkesizlerin.”¹⁰

Argo en eğlenceli kestirme yoldur. Herkes onu bilmez, herkes geçemez o yoldan, dikenlidir. Dilin içinde dile egemen olmuş başka bir özerk bölgedir.

Argo, sınıf dışı konuşmaktır. Hatları, ortak beğeni tarafından onaylanmayan her ifade biçimi argo olarak adlandırılabilir. Sözlerinin dar elbiselerde boğulmasına razı gelmeyenlerin dilidir. Ancak her zaman argodan cinsel aşağılamayı, cinsiyete dair liderlik kurmayı anlamamak lazımdır.

2.ARGONUN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Argo, başkalarınca anlaşılmamak, farklı bir anlaşma biçimi sağlamak üzere aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dildeki kelimelere özel anlamlar vermek, bazı kelimelerde değişiklik yapmak, dilin lehçelerinden, eskimiş unsurlarından ve yabancı kökenli

⁵Ferit Devellioğlu, Türk Argosu (İnceleme-Sözlük), Aydın Kitabevi, İstanbul 1990, s. 9.

⁶Devellioğlu, s. 9.

⁷1967, Eskişehir. Çeşitli internet sitelerinde inceleme- araştırma ve denemeleri yayınlanmakta olan Doğramacı, İnsanın kendi hakikatini, evrensel gerçeklikle yüzleşerek fark edeceği ve ancak bu doğrultuda düşünce ve çalışmalarla gerçek huzura erileceğine inanmakta, bu yönde okuyup değerlendirebildiklerini insanlık idrakine sunarak kulluk görevini ifa etmeyi gaye edinmektedir. www.mehmetdogramaci.com

⁸www.eksisözlük.com, Argo nedir?

⁹Mustafa Armağan, “Cemil Meriç”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Test Yayını, Cilt 29, Ankara 2004.

¹⁰Cemil Meriç, Bu Ülke, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 84.

şekillerinden de yararlanmak suretiyle oluşturdıkları herkesçe anlaşılmayan kelime ve deyimlerden oluşan, gereğinde mecazlı anlamlara da yer veren özel ve kısmen kaba dil veya söz dağarcığıdır.¹¹

Bu tanımlama bize argonun doğal bir dil olduğunu yapma bir dil olmadığını gözler önüne sermektedir. Hatta argo doğal, içten bir dildir. İcat edilmediği gibi kendiliğinden, spontane olarak ortaya çıkmıştır. Yazılı bir dil olmadığından ötürü argonun sözlü dil kategorisinde ele alınması gereklidir.

Aslında sanılanın aksine argo kullananlar konuşmalarında ince bir zekayı kendilerinde bulundurmaktadırlar. Kişinin zeka kıvrımlarını gösteren bir ayrıntı olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü düşündüğümüz zaman argo tabirler mizah ve küfürlü söyleyişlerde kullanılıyor. Bazı insanlardaki mizah yeteneneğini zekaya bağlayabiliriz.¹²

Kullanıldığı yere göre dilde şık bir aksesuar gibi de durabilir çok tuhaf da kaçabilir.

Dilin süsü müdür? yoksa Dilin çöplüğü müdür? bu durum da kişiden kişiye göre değişebilir. Akabinde hayal gücü ve bilgi birikimimizi en çok kullandığımız yer ve günlük yaşamımızda farkında olmadan kullandığımız pratik bir dil olması hasebiyle resmîyetten uzak olduğunda söyleyebiliriz.

Şifreli, gizli, muallak bir dil olan argo bu sıfatları herkes tarafından kolaylıkla anlaşılamadığından almaktadır. Üstüne saygı gerektiren mekanlarda kullanılmamasından dolayı kaba bir dil olduğu gerçeği de yadsınamaz.

Şu anlık bilinen bilgilere göre daha argo kelimesi kullanılmadan ilk belli başlı argo 1455 yıllarında Fransa'da türemiştir. Roquefort, argo kavramının 16. asrın en meşhur serserisi, derbelerlerinin başı ve argo gramercilerinden biri olan RAGOT'un isminden geldiğini söylemektedir. Bu Fransızcadaki ilk kullanım alanlarından biridir.¹³

17. asır Paris'inde "Les Argotiers" yani "Argolar" denen hırsız çetesi mensuplarının kendi aralarında konuşurken kullandıkları kavramlardan kaynaklanan ve "argo" diye okunan

¹¹ Zeynep Korkmaz, "Argo ve Gizli Dil maddeleri", Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

¹² Songül Tümkaya, Erdal Hamarta, Engin Deniz vd. , Duygusal Zeka Mizah Tarzı ve Yaşam Doyumu: Üniversite Öğretim Elemanları Üzerine Bir Araştırma, PDR Dergisi, 3.Cilt, Sayı:30, 2008, s.3-6.

¹³ Bknz: Şükrü Ünal, Argo Dili (Küfür) ile Edebi Dilin Karşılaştırması, Arasındaki Fark, Web sayfası: www.bilgiyelpazesi.com

Fransızca "argot" sözü ile, biz Tanzimat sonrasında Fransız kültürüne yakınlaşmamız sırasında tanıştık. Argonun o zamana kadar Türkçe'de tam bir karşılığı yoktu, hattâ 19. asırda yayınlanmış Türkçe-Fransızca sözlüklerde de "külhanbeyi ağzı", "serseri dili", "edepsiz ıstılahlar" gibisinden şekillerde ifade edilirdi.¹⁴

Ve argo kelimelerinin kullanıldığı günden bu güne kadar hemen hemen her ülkede çeşitli argolara rastlanıldığını söyleyebiliriz. Çünkü dil denilen varlıkta etkileşimin olması kaçınılmazdır. Ve yine çoğu ülkede karşılanması muhtemel argo kalıplarda ana dil değişime uğradığı için bu durum var olan ana dilleri aşamalandırır.

3.ARGONUN ÖZELLİKLERİ, YAPISI ve DOĞUŞU ÜZERİNE

Ülkemizde "*argo*" ve "*küfür*" kavramları çoğu zaman birbirine karıştırılmış, neredeyse eş değer tutulmuştur.¹⁵

Argonun çok sayıda küfür muhteva etmesi de (ancak her küfrün argo sayılmaması) argonun diğer bir özelliğidir.¹⁶

"Küfür" ile "argo" gerek yazım gerekse mana olarak birbirinden bütünüyle farklı kavramlardır. Küfür, hakaret ve aşağılama maksadı ile kullanılan kaba sözlerdir; argo sözler ise küfrün yanında yaratıcılık eseri olan ve daha zarif sözler gibi kalır...

Bununla birlikte bir kelimenin hakaret ve küfür olması da onun kesinlikle argo olduğunu doğrulamaz.¹⁷

Bununla birlikte argo ve jargon kelimeleri de kısmen birbirinden farklıdır. Ortaçağa ait bir kavram olan jargon, on ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda Fransızca'nın Provençal lehçesinde görülür. Jargon sözcüğü İngilizcede daha sonraki yüzyıllarda kullanılmıştır. 'Ağızda gargara yapmak' anlamına gelen bu terim, önceleri anlaşılmayan konuşmalar için kullanılmıştır. Nitekim gargara manasındaki 'gargle' ve 'jargon' kelimeleri aynı kökten

¹⁴Murat Bardakçı, 2013, Argo Başka Küfür Başkadır, Web sayfası: www.haberturk.com

¹⁵Musa Çiftçi, "Argonun Niteliği ve Argoya Bakış Açımız", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı 2, İzmir 2006, s.297-301.

¹⁶www.tdk.gov.tr, Argo ve küfür maddesi.

¹⁷Bardakçı, Argo Başka Küfür Başkadır.

gelmektedir. Bir başka deyişle, jargon terimi sadece İngilizlerin on altıncı yüzyıla kadar kullandıkları ‘abuk sabuk, anlamsız konuşma’ veya ‘laklak, gevezelik etme’ anlamındaydı.¹⁸

Acizliğin ve saldırganlığın bir ifade biçimi olan küfürle sözler, esasında bir kişilik ve davranış bozukluğunun neticesi olarak ortaya çıkar. Başkalarına hakaret ederek kendilerini yücelttiklerini zannedenler, bu tür konuşmalarıyla hem toplumdaki itibarlarını kaybederler, hem de muhatapları ile sağlıklı iletişim kuramazlar. Kişilerin kendilerine göre haklı gerekçeleri olsa da küfür içerikli argo kelimelerle konuşanların şahsiyetleri zedelenir ve onları toplum da affetmez. Çünkü argo dilini oluşturan kelimelerin büyük çoğunluğu, sövge içerir.¹⁹

Terimle ilgili açıklamalardan anlaşıldığı üzere argonun doğuş sebeplerinden birisi de herkes tarafından kolaylıkla anlaşılmayacak bir güce bir varlığa bir dile duyulan ihtiyacın olması argoyu hakikaten özel bir dil kılmaktadır. Elbette küfür ve argo ana dilimizin doğal zenginliklerinden biridir. Bu niteliğinden dolayı argo ifadeler sınırları belli topluluk tarafından anlaşılır.

Argo yapı olarak içinde barındığı ana dil ile kendisinin özel kelimelerinin birlikte konulmasından meydana gelmiştir. Satranç ve tavla argosunu incelemelerimiz doğrultusunda şöyle bir neticeye ulaşabiliriz: Argonun gramer özelliklerinden biri de kendisini çoğunlukla mastar olarak muhafaza etmesiyle birlikte bazılarının fiil yapılarının şimdiki zaman ekleri ile çekimlenmesi. Bunun sebebini ise argo ifadelerin anlatımlarında canlılığın olmasına bağlayabiliriz. Buna istinaden fiil yapılarında geniş zaman, geçmiş zaman ve gelecek zaman ekleriyle fiil kalıpları oluşturulmadığını veya sınırlı sayıda oluşturulduğunu söyleyebiliriz.

Argo ana dilden ayrı başka bir dil değildir. Kendine has dil bilgisi ve söz dizimi yoktur. Argo sadece bir takım sözcük ve deyimlere dayalı konuşma biçimidir. Argoyu kullananlar kendi ana dillerini de bilirler.²⁰ Argo ifade ve kalıplarında espritüel bir deyim üretmek amacının var olması inkar edilemez.

Keşmekeş yapısıyla vücut bulmuş argo dilinde bazı kelimelere gerçek anlamının dışında ikinci bir anlam verilmesi vasıtasıyla bazı argo kelimeler türemiştir ve türeyebilir. Örneğin satranç argosunda felç olmak kalıbını açarsak felç olmak kalıbı aslında gerçek

¹⁸Peter Burke ve Roy Porter, “Jargon Kavramı Hakkında (Diller ve Jargonlar)” Milli Folklor Dergisi, Çeviren: Dr. Kerim DEMİRCİ, Ankara 1995, s.285.

¹⁹ Bakınız: ÜNALAN, Şükrü, Argo Dili (Küfür) ile Edebi Dilin Karşılaştırması, Arasındaki Fark.

²⁰ Devellioğlu, s.21.

anlamında bir şahsın bedensel yapısını artık bilinçli olarak yerine getirememesi durumu iken satrançta bu kavram gerçek anlamının yapısı dışına çıkmış ve taşların koordinasyonunun çok kötü olması sonucu düzgün hamle bulamamak anlamını kazanmıştır.

Sözlükte çoğu zaman bilgisayarıcıların kullandığı argoyle girişler yapılmaktadır. Bunun dışında zaten herkesin anladığı; fakat günlük hayatta olmayan bir Türkçe'nin argo deyimler sözlüğü bile vardır.²¹

Öte yandan bu sözlüğün içinde, bugün hâlâ kullanmakta olunan küfür ve argo sözcükler var. Fakat, bunun ondan da öncesinde var olduğunu görebileceğimiz bir Uygur duvar çiziminden bahsetmek istiyorum. Altında "temür kuş" yazılı bu çizim ereksiyon halindeki bir erkeğe ait. Bakınız, "kuş" sözcüğü bugün hâlâ erkeklik aleti anlamında kullanılıyor. Bin yüz yıl önce yapılan bu duvar çiziminin altındaki yazı, o dönemde de bu kelimenin aynı anlamda kullanıldığını bize gösteriyor. Demek ki argo belirli nesne, olgu, eylemlerin başkalarından gizlenmesi için icat edilmiş ve bence dildeki insan dehasının en önemli ürünlerinden birisidir.²²

Dilin hafta sonu kıyafeti olan argo bazı kelimelerin genelde küfürlü ve cinsel manalara gelmiş halidir. Kimi zaman Çince'den beter olabilen argo modernitenin çarkında durmadan değişmekte ve değişecektir de. Bazen yeni kelimeler, bazen de eskiler şeklini değiştirerek ortaya çıkar. Bu anlaşılmayan acayip dilin daima değişmesi, kılıktan kılığa girmesi argonun yaşayan bir dil olduğunu belirtir.²³

Argo aynı zamanda dilin işleyişine ilişkin ipuçları da taşır. Onun yaratıcılığını, sınır tanımazlığını, esnekliğini ve geçirdiği değişimleri gözler önüne serer. Argo bütün bunları yaparken şaşırtır, güldür ve de alay eder. O günlük hayatın içindedir ve dilin ayrılmaz parçalarından biridir.²⁴

²¹ Devellioğlu, s.21.

²² Hulki AKTUNÇ röportajı, www.cumhuriyetarsivi.com

²³ Devellioğlu, Sayfa:18

²⁴ Yusuf Aydın, "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Argonun Yeri Üzerine Bir Tartışma", Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2006, s.308.

4.ARG0 VE CİNSİYET

İnsanoğlu çoğu kez cinsiyetinin farkında olarak hayatına devam etmektedir.

Küfür ve argo kullanımı da ekseriyetle biyolojik cinsiyetle özleşleştirilir. Argo ifade ve küfür içeren sözler bir erkek tarafından söylendiğinde, toplumun büyük kesimi tarafından çoğunlukla normal olarak karşılanmakta, yadırganmamakta ve hatta bazı durumlarda hoş görülmekte ve desteklenmektedir. Bu desteğin nedeni ise çoğu kez argo ve küfür kullanımının güç ve iktidar, otorite ile eş değerde tutulmasıdır. Ve bu şekilde konuşan bir erkeğin “güçlü” olduğu izlenimini karşısındakine yansıtmaktadır.²⁵

Kısaca erkeklerin ekseriyetle argo kalıpları kullanma sebebi güç ile eşdeğer tutulmasından kaynaklanmaktadır. Nazik ve kibar konuşmak ise günümüzde kadına yakıştırılmıştır. Çünkü bizim geleneklerimizde bir kadının küfür veya argo kelime kullanması ayıp/günah olarak karşılanmaktadır.

Halbuki küfür kelimesi aslen Arapçadır. Türkçedeki manasından farklı olarak “iman”ın zıttı; inanmamak anlamını vermektedir²⁶.

²⁵Sibel Kocaer, “Argo ve Toplumsal Cinsiyet”, Millî Folklor Dergisi, Sayı 71, Ankara 2006, s.97-100.

²⁶1.Ebubekir Bin Muhammed, Muhtar El-Sihah, Asrıye Kütüphanesi (Yanmıştır.), Beyrut/Lübnan 1999, s.271.2.El-afriki, Cemaleddin İbn Manzur, Lisan El-Arab Dar El-Sadr, Cilt 3, Beyrut, Lübnan, s.381.

2. BÖLÜM

SATRAŇ OYUNUNDA ARGO

"SatraŇ tahtası insan zihninin jimnastik salonudur."

Pascal

1.KADİM BİR OYUN OLAN SATRAŇ NEDİR?

Hiç şüphesiz ki çok yönlü düşünmeyi geliştiren satraŇ; iki kişi arasında altmış dört kareli bir tahta üzerinde değerleri ve adları değişik siyah ve beyaz on altışar taşla oynanan bir oyun.” olarak ifade edilir.²⁷

Satrancın spor dalı olup olmaması ile ilgili çeşitli fikir ayrılıkları vardır. Kimine göre satrancın spor olarak kabul edilmesi, tanım ve kavram kargaşası erozyonundadır. Hani meşhur bir futbol yorumcusu ‘penaltı, penaltı gibi olmalı’ diyor ya, bunu düzenlersek biz de spor, spor gibi olmalı, diyoruz. SatraŇ modern yaşamın kültürlenme eğitiminde, dünyaya bakış açısını geliştirme ve düzenlemede, analitik bir kafayla düşünme yetisini geliştirmede,

²⁷SatraŇ maddesi, www.tdk.gov.tr

tartışılmayacak kadar derin ve engin katkılar sağlar. Çünkü düşünsel ve kültürel bir olgudur, aktivitedir, ama asla spor değildir.²⁸

Diğer taraftan da öğrenme ilkeleriyle, antrenman teknik ve ilkeleriyle, gerekli kıldığı yaşam tarzı ile, müsabakalara hazırlık usul ve esasları ile, müsabaka sonra analizleriyle, sponsor bulma esaslarıyla satrancın spora benzemesi, satrancı spor olarak nitelendiren kategorilerdir.²⁹

Herkes bilir dünya çapında turnuvaları düzenlenen ve bir spor dalı olarak kabul edilen satranç, insanoğlunun icat ettiği en başarılı zeka ve strateji oyunlarından biri olma sıfatını üstlenmiştir.

Satranç, hiç şüphesiz dünyanın şansa yer olmayan, akla ve mantığa dayanan en önemli zekâ oyunudur. Yüzyıllar boyunca Türkler tarafından sevilerek oynanan bu oyun çevresinde zengin bir miras oluşmuştur. Dünyadaki satranç araştırmalarının yoğunluğunun aksine Türkiye'de satranç konusunda yeterli bilimsel çalışma yapılmamış, satrancın tarihi, kökeni, gelişmesi üzerinde durulmamıştır.³⁰

Satranç icat edilmeden, oynanmadan önce satrancın atasını oluşturan bir oyunun var olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü satranç madden modern bir oyundur. Bu düşüncemizdeki haklılık payını “mangala” isimli oyun kuvvetlendirmektedir.

Mangala, esas itibariyle çobanların yere karşılıklı belli sayıda kazdıkları kuyulara, belli sayıdaki taşları sırayla bırakarak oynadıkları bir oyundur.³¹

Bu oyun özellikle kurnazlık, uyanıklık, önceden görme, esneklik, direnme, sağgörü, hafıza gibi kelimelerin manalarını, özelliklerini bünyesinde barındıran ve sevilerek oynanan üç büyük zekâ oyunu olarak bilinmektedir: Satranç, Dama, Mangala. Bunlardan mangala oyunu, Türk Zekâ Oyunları'ndaki bazı özellikler yakından incelendiğinde görüleceği üzere, diğer Türk Zekâ Oyunları'yla³² birlikte satranç oyununun öncülü ve atasıdır.³³

²⁸ Erta Kircigil, 2006, Satranç Spor mudur? , Web sayfası: www.blog.milliyet.com.tr

²⁹ Ali Eskici, Satranç Neden Spordur? , www.edremitsatranc.com,

³⁰ Aslan Küçükyıldız, Bir Türk Zeka Oyunu Olara Satranç, Satrancın Kökeni, Web sayfası: www.academia.edu.tr, s.1-2.

³¹ Küçükyıldız, 2011, Satrancın Atası Olan Türk Zeka Oyunu: Mangala, Web sayfası: www.arslanevi.blogspot.com, s.1-3.

³² Bu oyunlar; Aşık, Beş Taş, Çok Taş, Üç Taş, Dokuz Taş, Oniki Taş, Kös, Kurt-Koyun, Dama, Satıra, Satranç, Mangala, Yüzük, Domino, Tavla gibi oyunlardır.

³³ Küçükyıldız, Bir Türk Zeka Oyunu Olara Satranç, Satrancın Kökeni, Web sayfası: www.academia.edu.tr, s.9.

“Satranç tahtasında dünyadaki tüm denizlerde karşılaşacağınız maceralardan daha fazlası vardır.”

Pierre Mac Orlan

“Yaşım arttıkça Piyonlara da daha çok değer vermeye başladım.”

Keres

2.SATRANCIN KADİM TARİHİ

Satrancın, zamanımızdan en az 4000 yıl önce Mısır'da oynandığına dair bulgular piramitlerdeki kabartmalarda bulunmaktadır. Oyunun bugünkü adını alması, MS 3.-4. yüzyıllarda Hindistan'da, oyuna ÇATURANGA denmesi ile başlamış olup satranç ile ilgili ilk yazılı belgelerin Hindistan'dan kalma olduğuna dair bilgiler öne sürülmüştür.³⁴

Satranc nerede bulundu sorusunun cevabını bulmak için mevcut bilgilerden geriye doğru gidilmesi gerekir. Şu bilgiler sabittir: “Satranç, Araplar aracılığıyla 9. yüzyılda Batı dünyasına tanıtılmıştır. Bu durum Halife Harun Reşid’in Charlemagne’a hediye ettiği satranç takımıyla çarpıcı bir biçimde belgelenmiştir.” Tarafsız bir araştırmacı, Satrancın Avrupa’da yayılmasına

³⁴Bakınız: An-duzi, Rinharid Bitar, Tekmilet El-Maacim-El Arabiyye, İletişim ve Kültür Bakanlığı, Cilt 6, Irak Cumhuriyeti 2000, s.311.

Arapların sebep olduğunu öğrendiğinde, Arapların bunu nereden bildiklerini, kendi icatları olup olmadığını sorar. Sorularına, satrancın nereden peyda olduğunu gösteren bilgiye ve bu bilginin kaynağına ulaşınca kadar devam etmiş olmalıdır. Sonra bu icadı yapan milletin, bu icada gelinceye kadar hangi benzer oyunlara sahip olduğunu araştırır. İcadın nasıl doğduğunu, felsefesini anladıktan sonra da bu icadın nasıl geliştirildiğini, taşıyıcıların kimler olduğunu, taşıyanların icada ne gibi katkılar yaptığını öğrenmeye çalışır. Herhangi bir araştırmamızın da uygulaması gereken yöntem aşağı yukarı budur. Ne yazık ki kaynaklarımız eksik, yanlış, müphem bilgiler vermektedir. Muhtemelen satranç tarihi ile ilgilenen Avrupalıların verdikleri bilgilerde de netlik olmadığı için yazdıkları eserlerde bazı hususları belirsiz ve karanlık bırakılmıştır. Çünkü onlar eserlerinde satrançla ilgili olarak sadece kendi ilave ve katkılarını ayrıntılı olarak aktarmış, ötesini yazmamış, eşeğin aklına ot düşürmemek için, köken konusunu karanlıkta bırakmıştır. Bizim kaynaklarımız da bu belirsizliği, eksik ve yanlış bilgileri olduğu gibi aktararak, bir ezbere dönüştürmüşlerdir.³⁵

“Satranç nerede doğdu?” sorusuna bir diğer bakış açısı da şu şekildedir: Satrancın Dünyaya Yayıldığı Merkezler vardır. Bu konuda yedi temel iddia vardır sonuncusu bize aittir. 1. Mısır’dan dünyaya yayılmıştır. 2. Hindistan’dan İran yoluyla Arabistan’a, oradan da dünyaya yayılmıştır. 3. İran’dan Arabistan yoluyla dünyaya yayılmıştır. 4. Çin’den dünyaya yayılmıştır. 5. Truva’dan; bugünkü Türkiye topraklarından dünyaya yayılmıştır. 6. Kuşhan Türk Devleti zamanında Hindistan’dan. 7. Turan’dan (Türkistan’dan, Altay bölgesinden) dünyaya yayılmıştır.^{36 37}

Ayrıca bir Arap kaynağında kelimenin aslının Farsça’dan Arapça’ya geldiği öne sürülmektedir.^{38 39} Daha sonra satranç İran’a, onlardan Araplara, Endülüslüler sayesinde de İspanya üzerinden Avrupa’ya yayılmıştır. Arap ve Avrupa el yazması kitaplardan sonra, İspanyol Lucena’nın ilk basılı satranç kitabında (1497) satrancın o zamanki yeni kuralları açıklandı.⁴⁰ Hatta oyunun bünyesinde lucena (köprü) konumu vardır.

³⁵Küçükylıdız, Bir Türk Zeka Oyunu Olara Satranç, Satrancın Kökeni,Web sayfası: www.academia.edu.tr, s.2.

³⁶ Turan coğrafi bir terimdir. Batıda Hazar Deniziyle doğuda Orta Asya Dağlarının batı sıraları, güneyde İran ve Afganistan’ın kuzey dağlarıyla kuzeyde Kırgız Stepleri arasında bulunan geniş sahadır. Turan ülkesinin özelliği, Ural-Altay dil grubuna bağlı büyük toplulukların anavatanı oluşudur. Turan’ın diğer ismi de "Aral-Hazar Havzası"dır. Fakat bu isim Avrupa’nın Volga ve Ural nehirlerinin Hazar’a dökülmeden önce geçtikleri sahaları da içine alır. Bu itibarla geniş manalıdır. Fakat dar manada ise, Amuderya ve Sirderya (Seyhun ve Ceyhun) nehirlerinin geçtiği çukur alanlarla, döküldükleri Aral Gölü havzasından ibarettir.

³⁷ Küçükylıdız, Bir Türk Zeka Oyunu Olarak Satranç, Satrancın Kökeni, s.1-2.

³⁸El-afriki Cemaleddin İbn Manzur, s.308.

³⁹ Bakınız: Muhammed Bin Muhammed Bin Abdulrezzak El Zebidi, Tac El-Arus Min Cevahir El-Kamus, Hidayet Kitabevi, cilt 6, Sayfa 64.

⁴⁰Satrancın Tarihçesi, 2005, www.tsf.org.tr

O zamandan bugüne kadar, satranç oyununun kuralları değişmeden gelmiştir.⁴¹Yukarıdaki bilgiler ışığında satrancın kökeni üzerinde yapılan çalışmaların henüz tamamlanmadığı söylenebilir. İddialar kesinlik kazanmamıştır. Eksik belgeler, zorlama yorumlarla sunulmuştur. Mevcut bilgiler ve tezler yeterince tartışılmamıştır. Oyunun kökeni konusundaki çelişkili anlatımları ortadan kaldırarak satrancın hangi millet tarafından geliştirildiğinin bulunması gerekir.

İlk resmi dünya satranç şampiyonu *WILHELM STEINITZ*'dir. Steinitz aynı zamanda, satrancı sistematik oynama kavramının da babasıdır. Steinitz'in teorisinin başlangıç noktası "Satrançta konumun özelliklerine uygun bir plan yaparak oynamak" tır. "Konumun Özellikleri" konusundaki görüş ve çalışmaları, modern satranç oyununun temelleri olmuştur.⁴²

Satranç taşları ve satranç tahtasının biçim ve tasarımında Türk Medeniyetlerinde önemli bir yeri bulunan balbal, çadır, kümbet ve at sembolü gibi sembollerin büyük bir rol oynadığı da düşünülmektedir.Moğolistan'daki Hun-Göktürk Dönemi Anıt Mezarlığı 'Şatırçulu' ismini taşımaktadır. Türkçe olan Şatır, Şatra, Şıdıra, Şatıra ve Şator kelimeleri Satranç anlamına gelmektedir.⁴³ Satrancın kuralları ve dizilişleri zaman içinde çeşitli değişiklikler göstermiş olsa da 19. yüzyılda bugünkü halini almıştır.1850'lerden itibaren güçlü oyuncuların yer aldığı satranç turnuvaları düzenlenmeye başlamıştır. İlk dünya satranç şampiyonluk karşılaşması ise, zamanın iki güçlü oyuncusu olan Steinitz ve Zukertort arasında oynanmıştır. Maçı 10 galibiyet, 5 beraberlik ve 5 yenilgi ile W. Steinitz kazanarak ilk resmi dünya satranç şampiyonu olmuştur. Steinitz aynı zamanda, satrancı sistematik oynama kavramının da babası kabul edilmektedir.⁴⁴

Kurumsal yapıdan uzak gerçekleştirilen satranç karşılaşmalarını organizasyon çatısı altında toplamak için Paris'te 20 Temmuz 1924'te Dünya Satranç Federasyonu (FIDE) kuruldu.⁴⁵

⁴¹Satrancın Tarihçesi.

⁴² Satrancın Tarihçesi.

⁴³ Bakınız: KÜÇÜKYILDIZ, 2015, Satrancın Tarihçesi, Web sayfası: www.arslanevi.blogspot.com

⁴⁴Murat Boyacı, "Hayat Satranç Oyununa Benzer" Bursa Eczacı Odası Bülteni, , Eczacı Dosyası Yayınları, Sayı 36, s.38.

⁴⁵Dünya Satranç Federasyonu Ne Zaman Kuruldu? , www.tsf.org.tr

3.SATRANCIN FAYDALARI

Hangi taşı nereye yerleştireceğimizin sonuçlarını düşünmek kişiye tahmin etme becerisini kazandırmaktadır. Hiç şüphesiz bir hamle yapmadan önce bütün ihtimalleri göz önünde bulundurmak da kişiye tedbirli olma, işini garantiye alma gibi kavramlarını öğretmekte kişinin bu yönünü geliştirmektedir. Satranç oynarken belli bir süre içerisinde hamle yapılması gerektiği için kişiye hızlı düşünme becerisini, doğru zamanda doğru karar verebilme yönünü geliştirmesi inkar edilemez.

Mesela herhangi bir taş oynatıldığında, hangi taş ile hamle yapmak istendiğinde “Acaba bu taşı bu kareye mi yerleştirsem yoksa şu kareye mi yerleştirsem? diye düşünmek kişinin bir olaya veya olaylara çoklu bakış açısıyla yaklaşılmasına yardımcı olur. Bu durum da kişide planlı hareket etme özelliğini ortaya çıkartır. Planlı hareket edebilmenin temel esası ise odaklanma ve konsantrasyondan geçmektedir. Kişinin odaklanma, konsantrasyon noktalarında profesyonelleşmesi onun yaratıcılığını geliştirmesi yadsınamaz. Yaratıcı olmayı başarabilen bireyde mücadele etme becerisi üst seviyededir.⁴⁶

Satranç oyununun iki kişi ile oynanıyor olması da satracı oynayan kişilerin sosyalleşmesi noktasında büyük bir rolü vardır⁴⁷.

4.SATRANCA FARKLI BİR BAKIŞ

Bilindiği gibi satranç taşları farklı özellikleri olan taşlardır. Bir şah, bir vezir, iki fil, iki at, iki kale ve sekiz piyondan oluşan satranç taşlarının hareket kabiliyetleri de değişiktir. İlk çıkışlarında piyonlar bir adım yürüyebilecekleri gibi iki kareyi birden yürüyebilirler; yani uçabilirler. At oyuncusu da L şeklinde uçar! Fil, kale, vezir oyuncular da şartlar uygun olduğunda uçar. Buna karşılık şah her zaman yürür, bir adım gider. Satranç oyununda taşların kâh yürüyerek, kâh uçarak hareket etmesinin yanında ilginç bir oyuncu değişimi de

⁴⁶ Bakınız: Esra Ün, “Satranç Eğitiminin, Problem Çözme Yaklaşımları, Karar Verme ve Düşünme Stillerine Etkisinin İncelenmesi” ,Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya 2010, Yüksek Lisans Tezi, s.52-55.

⁴⁷Satrancın Faydaları, www.gokyaysatrançvakfi.org

görülmektedir. Bu değişim, şekil, kılık veya don değiştirme⁴⁸, piyon terfisi olarak bilinen piyonların son kareye çıkartılarak istedikleri oyuncuya dönüşmeleridir.⁴⁹

Kültürümüzdeki bu don değiştirme kavramı kadim bir oyun olan satrançta da varlığını hissettirmiştir. Böylece yazılı ve sözlü kaynaklar arasında etkileşim kaçınılmazdır.

Bazı satranç taşlarının uçurularak oynanması, uçması veya belli bir konuma gelen piyonun, şekil, kılık veya don değiştirerek vezir veya başka bir oyuncuya dönüşmesi Türk kültüründeki don değiştirme ve uçma konusu ile doğrudan ilgilidir.

Türk kültüründeki don değiştirme olgusunun yine bir “Türk Zekâ Oyunu” olan satranç⁵⁰ oyunundaki tezahürüdür.⁵¹

“Hatalar tahtanın her yanında yapılmayı bekleniyorlar.”

Tartakower

⁴⁸ 1.Kabulgan Türk, Altay ve Moğol mitolojisinde “Şekil Değiştirme” kavramına verilen addır. Bakınız: Bilgiç, A.Timur, Tarih Terimleri Sözlüğü, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2012.

2. İnsanın hayvan şekline girmesi; “Motif Indeks”te ‘sihir’ ana başlığı ve ‘şekil değiştirmeler-insanın hayvana dönüşümü’ alt başlığında yer alan bu dönüşüm (metamorphose), biçim değiştirme, don değiştirme ya da donuna girme; eski din ve inanç sistemlerinden edebiyata özellikle destan, masal, efsane gibi halk yaratmalarında sıkça geçen ve önemini koruyan fenomenlerden biridir. TÜRKAN Kadriye, “Türk Masallarında Kahramanın ve Şamanın Don Değiştirmesi Arasındaki Benzerlikler”, Türkbilgi Dergisi, Sayı 15, Ankara 2008, s.136-154.

⁴⁹ Küçükyıldız, 2014, Satranç ve Don Değiştirme (Karabulgan), Web sayfası: www.arslanevi.blogspot.com, s.17.

⁵⁰ Küçükyıldız, 2014, Satranç Bir Türk Zeka Oyunudur, Web sayfası: www.gokyaysatrancvakfi.org

⁵¹ Küçükyıldız, Satranç ve Don Değiştirme (Karabulgan), s.17.

5.YILLARIN ESKİTEMEDİĞİ OYUN : SATRAŇ

Satrancın zamanımızdan 4000 yıl önce Mısır'da oynandığına dair bulgular piramitlerdeki kabartmalarda bulunmuştur. Yaygın bir kanıya göre Brahman Sissa adında Hintli bir bilge, boş zamanlarını tavla oynamakla geçiren hükümdar Balhait'i hem eğitmek hem eğlendirmek için bir savaş oyunu bulmuştur.Bu oyunun yapısı olduğu gibi Hint ordusundan alınmıştır.⁵² O zamanki Hint ordusu dört kısımdan oluşmaktadır.

- 1)Filler
- 2) Atlılar
- 3) Savaş arabaları
- 4)Yayalar.

Brahman Sissa Sanskrit dilinde dört demek olan “çatur” sözcüğüyle birleştirerek yeni bulduğu savaş oyununun adını koymuştur. Adı Çaturanga...⁵³

“Satranç tahtasında yalan ve iki yüzlülük çok fazla yaşayamaz”

Em. Lasker

⁵²Satrancın Tarihi, www.gokyaysatrancvakfi.com.

⁵³Atakan Köksal, Eğitimde Satranç, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 12, Aralık 2006, s.17.

6.SATRANÇ İLE İLGİLİ İLGİNÇ BİLGİLER

TUBİTAK'ın Bilim ve Teknik Dergisi'nin internet sitesinde yer alan “satranç köşesinde”, dört bin yıllık bu oyun ile ilgili ilginç bilgilere yer veriliyor .⁵⁴

Kurallara uygun bir biçimde satranç oynayabilen ilk satranç programı MIT'de Alex Bernstein tarafından 1858-59 yılında yazıldı. 99. doğum gününe az bir süre kala ölen Macar Gyorgy Negyesy (1893-1992) en uzun yaşamış satranç ustasıdır. Dünyanın en genç Büyükustası olma başarısını 12.5 yaşında Sergej Karjakin elde etmiştir. Ve da hala bu rekoru elinde tutmaktadır. Oxford 1845 yılında satranç kulübünü kuran ilk üniversite idi. Gazetede ilk satranç köşesi 1813 yılında Liverpool Mercury'de basıldı. Koyu ve açık renklere sahip ilk satranç tahtası 11. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıktı. Telefonla ilk satranç oyunu 1878 yılında Derbyshire, İngiltere'de iki kişi tarafından oynanmıştır.1974 yılında Stockholm ilk bilgisayar satranç şampiyonasına ev sahipliği yaptı. İlk cep satrancı 1845 yılında Roget's Thesaurus'un yazarı Peter Mark Roget tarafından icad edildi.Sürrealist ressam Salvador Dali klasik taşların yerini gümüş parmakların aldığı bir satranç takımı dizayn etti. Napolyon öldüğünde kalbinin çıkartılıp bir satranç masası içine yerleştirilmesini vasiyet etti.⁵⁵

"Oyunun galibi sondan bir önceki hatayı yapan oyuncudur."

TARTAKOWER

⁵⁴ www.biltek.tubitak.gov.tr

⁵⁵ Satranç İle İlgili İlgİNÇ Bilgiler, www.gokyaysatrançvakfi.org

7.SATRANÇ NASIL OYNANIR ?

Herkes bilir satranç iki kişi arasında ve kare şeklinde bir satranç tahtası üzerinde oynanır. Fakat bilinmesi gereken bir şey de üçlü satrancın var olduğudur.

Beyni yakan bu üçlü satrancın altıgen şeklindeki tahtasında toplamda 96 kare vardır. Bu sayı normal bir satranç tahtasında altmış dördtür. Satranç taşlarının sayısı ve hamle şekilleri aynı, ancak üç adet ordu var. Tahtada yaptığınız bir hamle, bu nedenle doğrusal değil daha kavisli bir halde oynanıyor.⁵⁶

Satranç tahtası beyaz (açık renk) ve siyah (koyu renk) eşit büyüklükte ve bir beyaz, bir siyah sıralanmış altmış dört kareden oluşur.

Yukarıda zikredilen ve herkesin bildiği gibi satranç oyunun amacı rakip şahı almak yani mat etmektir. Herkes bilir ki oyuna beyazlar başlar... Şah ölürse oyun biter...

Fakat önce taşların nasıl hareket ettiğini görelim:

Satranç tahtası her oyuncunun sağına beyaz gelecek şekilde konulur. Her oyuncunun on altı taşı vardır. Bunlar oyunun gidişatını değiştirebilecek potansiyele sahip olan şah, bir vezir, iki kale, iki fil, iki at ve sekiz piyon olarak adlandırılmaktadır.⁵⁷

⁵⁶Üçlü Satranç, 2017, ww.yamanbilimci.com

⁵⁷ Bakınız: Lütfi Can Üstel, Satranç Eğitimi, Bizim Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2008.

“Taş kaybetmemek için çok oyun kaybedilmiştir”

Tartokower

“İyi kalpli iseniz satranç oynayamazsınız”

Fransız atasözü

8.SATRANCIN KURALLARI

Satrançın amacı istisnasız rakip şahı mat etmektir...

Bunun anlamı rakip şahın bulunduğu karenin tehdit altında bulunması ve tehdit altında olmayan bir kareye kaçış ya da tehdidi engelleyecek başka bir hamlesinin olmamasıdır. Bu da rakibin diğer taşlarını alarak onu güçsüz bırakma ilkesine dayanır.

Satrançta hızlı gelişim de önemlidir. Hızlı gelişim göstermek için yapılan en önemli adım gambit ⁵⁸yani piyonun feda edilmesidir. Bu, daha fazla taşın merkeze rahatça açılmasına olanak sağlar. Eğer bir oyuncunun şahının bulunduğu kare tehdit altında olmadığı halde bu oyuncunun kalan tek taşı şah ise ve şahının tehdit altında olmayan bir kareye yapabileceği bir hamlesi yoksa oyun pat ⁵⁹ olur, yani berabere biter.

⁵⁸Gambit: Satrançta, bir piyonu ya da başka bir taşı feda ederek üstün bir pozisyon kazanmaya dayalı açılış. , www.seslisözlük.net.

⁵⁹Satrançta pat olması oyunun berabere bitmesi haline gelir. “Pat oldu” veya “Pata kaldık” şeklinde de ifade edilir. Pat satrançta özel bir beraberlik türüdür. , Satrançta Pat Nasıl Olur? www.satrancokulu.com .

Ayrıca oyun belirli veya belirsiz bir anda satranç oyuncularından birinin mağlubiyeti kabul etmesi veya bir oyuncunun beraberlik teklif etmesi ve diğer satranç oyuncusunun da bu durumu kabul etmesiyle de oyunun sona ermesi muhtemeldir.

Bu oyunu oynama esnasında taşları avantajlı, uygun, kullanışlı yerlere yerleştirerek rakibin hareketini kısıtlamak ve rakibin taşlarını almak vasıtasıyla onun gücünü azaltmak hiç şüphesiz esastır.

Her taş, kurallara göre ulaşabileceği bir karedeki rakip taşın bulunduğu kareye yerleşerek, yerinden ettiği taşı oyun dışı bırakma gücüne sahiptir, buna taş almak denir. Dilimizde ağzına taş almak⁶⁰ isimli bir deyim vardır. Söze karışmayıp susmak anlamına gelir. Hiç şüphesiz satrançta taşını aldığımız rakip tam anlamıyla susmaktadır.

Alınan taş oyuna bir daha geri dönemez, ancak bulunduğu hattın son karesine varan bir piyon, oyun haricinde bulunsun bulunmasın, arzu edilen piyondan değerli, şahtan değersiz başka bir taşla değiştirilebilir.⁶¹

Oyunun başında satranç tahtası üzerinde toplam 32 taş bulunmaktadır. Bunların on altısı beyaz (veya açık renk), on altısı da siyahtır (veya koyu renk). Oyuncuların her birinin 16 satranç taşı vardır:

- Şah
- Vezir
- Kale
- Fil
- At
- 8 Piyon

TAŞLARIN HAREKETİ

Herkesin bildiği gibi satranç taşlarının her birinin ayrı hareketi vardır. Bunlar:

ŞAH: Bitişigindeki karelere gidebilir.

KALE: Yatay ve dikey olarak ilerler.

FİL: Çapraz hareket eder. Filler oyun boyunca aynı renk karelerde kalırlar.

VEZİR: Dikey, yatay ve çapraz gider.

⁶⁰Taş almak maddesi, www.tdk.gov.tr

⁶¹Satranç Nasıl Oynanır? , www.chess.com

AT:L şeklinde bir hareketle üç kare sıçrama şeklinde gider. Taşların üzerinden atlayabilir.

PİYON: Bulunduğu sütunda ileriye doğru bir kare hareket eder. Ancak başlangıç yerlerinde bulunan piyonlar istenirse iki kare ilerletilebilir.⁶²

Satranç tahtası, oyuncular arasına oyuncu perspektifinden bakıldığında sağ alttaki kare beyaz olacak şekilde yerleştirilir. Sonndan bir önceki sırada piyonlar yer alır. Son sıraya da figürler yer alır. Figürlerin sırası beyaz için soldan sağa, (siyah için ters yönde) şöyledir: Kale, at, fil, vezir, şah, fil, at ve kaledir. Vezir, bu arada her iki tarafta oyunculara verilen rengin rengini taşıyan kare üzerindedir.⁶³

Oyuna beyaz başlar ve oyuncular sırayla bir taşla oynarlar. Böyle iki kişinin arka arkaya birer kere satranç taşlarından birin hareket ettirmelerine hamle denir.⁶⁴

Herkes bilir satrançta hamle sırası geldiğinde sırası gelen oyuncunun oynama zorunluluğu vardır.

Bir karede en fazla bir taş durabilir. Taş, o alanda durduğu sürece bütün diğer taşlar için o kareyi kendi taşları için bloke eder. Karşı tarafın taşları için bu böyle değildir.

Bir taşın gitmek istediği hedef karesinde rakibin bir taşı durmaktaysa bu taş, kendi taşını o alana koymak isteyen oyuncu tarafından önce tahtadan uzaklaştırılır, sonra böylece boşalmış olan bu alana kendi taşını koyar. Buna satrançta karşı tarafın taşını almak⁶⁵ denir.

Bir satranç taşı öbür hamlede vurulabilecek konumdaysa bu taş tehdit altındadır. Eğer akabindeki yarı hamlede onu alan taşı da almak mümkünse bu taş muhafaza edilmiş olur.

Şahlardan biri bir hamleyle tehdit altına girerse bu durumu oluşturan oyuncu, karşı tarafa ‘Şah’ diyerek ikaz eder. Şah çekildiğinde yapılması gereken üç önemli hareket vardır: Kabaca söylemek gerekirse rakip taşın sizin şahınızı tehdit etmesidir. Rakibin şah çekmesi⁶⁶ durumunda; şahı kaçırmak, araya bir taş koymak (Bloke etmek) şahı tehdit eden taşı yemektir...

⁶² Bakınız: Alper Efe Ataman, Adım Adım Satranç, Türkiye Satranç Federasyonu Yayınevi, İstanbul 2008.

⁶³ Tuğçe Arpacı, Satranç Nasıl Oynanır?, Web sayfası: www.blog.n11.com

⁶⁴ Hamle etmek (veya yapmak) : 1) atılmak, saldırmak. Sinir içindeki kadına o anda hamle etme aptallığını da yapmış ve tokadı yemiştir./R. Erduran. 2) önemli bir işe girişmek, bir işte başarı sağlamak için çaba harcamak. , www.tdk.gov.tr

⁶⁵ Satrançta Taşların Hareketi, www.gokyaysatrancvakfi.com.

⁶⁶ Bülent Güner, Satrançta Şah Çekmek Ne Anlama Gelir, www.uzmantv.com,

Şah verilmiş bir şahın kendini rok yaparak kurtarması yasaktır. Eskiden karşı tarafı ikaz mecburiyeti varsa da bugünkü turnuvalarda artık bu alışlagelmiş değildir ve FİDE kurallarında bulunmamaktadır.⁶⁷

Şah verilince karşı tarafın tedbir alması gerekmektedir. Oyunun hedefi, öyle bir pozisyon oluşturmaktır ki bu pozisyonda karşı tarafa şah verilmiş olsun ve o şahı korumak mümkün olmasın. İşte bu durum şah matın yapılacağı ilk korkutma hareketidir...

Hamleler

İstisnasız satranç taşları sadece bazı kurallar çerçevesinde yürütülebilir. Herkesin bildiği gibi taşlar prensip olarak birbirinin üzerinden atlayamaz. Bunun iki istisnası vardır. İlki at, ikincisi ise rok⁶⁸'tur. Oyuncular kendi taşlarıyla işgal edilmemiş alanlarda ya da düşmanın bir taşının bulunduğu bir kareye kadar hareket edebilirler. İkinci durumda oyuncu önce orada karşı tarafın taşını alıp tahtadan uzaklaştırır, sonra da boşalan alana kendi taşını yerleştirir.

Şah

Şah, her yönde bir kare gidebilir. Her iki şahlar, birbirlerini tehdit edecekleri ve şahın da tehdit edilmiş bir kareye gitmesinin yasak olmasından dolayı hiçbir zaman yan yana duramazlar.⁶⁹

Vezir

Vezir, her yöndeki her boş kareye (çapraz, yatay ya da dikey olarak) başka taşların üzerinden atlamamak şartıyla gidebilir. Dolayısıyla kendinde bir kale ve filin özelliklerini toplamaktadır. Böylece vezir çok hareketli bir taştır. Vezir, benzer pozisyonlarda duran iki kale kadar kuvvetlidir.⁷⁰

⁶⁷ Bakınız: FİDE Satranç Kuralları, www.tsf.org.tr

⁶⁸ Satranç oyununda şah ve kalelerle gerçekleştirilen özel bir hamledir. Rok hamlesinde şahın aynı renkteki kalelerden birine doğru iki kare ilerletilir ve yaklaştığı kale şahın üzerinden atlayarak diğer yanına geçer. Rok, şahı koruma altına almaktır. www.seslisozluk.com

⁶⁹ Bakınız: . Üstel, Satranç Eğitimi.

⁷⁰ Bakınız: Üstel, Satranç Eğitimi.

Kale

Kale, satrançtaki ikinci kuvvetli taştır. Bir kale, satır ve sütunlarda her tarafa doğru istediği kadar gidebilirse de başka taşların üzerinden atlamasına izin yoktur. Tek istisna roktur. Burada aynı yarı hamlede şahla kale hareket eder, dolayısıyla bir yarı hamlede iki taşın oynayabileceği tek hamle budur. Kalenin uzanabileceği kareler, ancak satranç tahtasının kenarlarınca sınırlanır. Tahtanın her karesine erişebilmektedir. Sadece kale ve şahla karşı tarafın şahını mat etmek mümkündür. Diğer bakımlardan eşit şartlarda kale, bu yüzden bir at ya da filden daha kuvvetlidir. Fakat roktan önce pek hareket etme imkanı olmadığından oyunun başında pek etkili değildir. Çok kuvvetli olmasına rağmen bir kale, bir at ve bir filin toplamından biraz daha zayıftır. Kale gibi bir taşla at veya fil arasındaki değer farkına kalite⁷¹ denir. At veya file karşın kale, satranç tahtasındaki pozisyonundan bağımsız olarak boş bir tahtada hep 14 kareyi tehdit eder.

Fil

Partinin başlangıcında her iki tarafın beyaz ve siyah alanlarda giden birer fili vardır. Bunlara vezir tarafı fil ve şah tarafı fil de denmektedir. Filler, üzerinde durdukları renkteki çaprazlar üzerinde istedikleri kadar hareket ederler. Başka satranç taşları üzerinden atlamalarına izin yoktur. Filler, genelde çok sayıda kareyi tehdit ederek merkezi kontrol ederlerse etkilidirler.

At

At iki düz bir çapraz, sembolik olarak "L" şeklinde gider. Atın en dikkat çekici özelliği taşların üzerinden atlayabilmesidir. Başlangıç pozisyonu kalelerin hemen yanındır.

Piyon

Her oyuncu partinin başında sekiz piyona sahiptir. Bunlar, diğer taşların önünde bir duvar oluştururlar. Sınırlı hareket imkanından dolayı piyon, satrancın en zayıf taşıdır.

⁷¹ File veya ata karşı kale vermeye kalite fedası denir. Sonuçta yine bir fedakarlık vardır ama feda değişim fedasıdır. Daha az değerli taş karşı değerli taş verilir. Satrançta Kalite Fedası, www.satrancokulu.com

Diğer taşlar gibi geriye doğru hareket edemez. Fakat parti sürdükçe piyonların karşı tarafın en son sırasına erişerek kral hariç daha değerli bir taşla dönüşebileceğinden önemi gitgide artmaktadır. Yani don değiştirebilir !

Başlangıç pozisyonunda piyon, önündeki alanların boş olması şartıyla bir veya iki kare gidebilir. Piyon başlangıç pozisyonunda değilse (2.-7. sıra) her hamlede (bir düşman taşını almadığı sürece) üzerinde bulunduğu sütunda sadece bir kare ilerleyebilir. Piyon çapraz olarak düşman taşını alır. Böylece normal hareketiyle bir taşı alırken yaptığı harekete farklı olan satranç tek taşıdır. Böylece daha önce durduğu alana dönemeyen tek satranç taşıdır.⁷²

Terfi

Terfi, satranç tahtasının karşı kenarına (son sıraya) ulaşan piyonların arzu edilen bir taşla (vezir, kale, at veya fil) dönüşmesidir. Yaygın olarak yanlış bilinen bir kural piyonların sadece kaybedilmiş (eksik) taşlara dönüşebileceğidir. Teoride bir oyuncu 9 vezire sahip olabilir.

Notasyon

Satrançta taşların konumları ve hamleleri genellikle cebirle gösterilir. Satranç tahtasında düşey sütunlarda birer harf (a, b, c, d, e, f, g, h) ve yatay sütunlara birer sayı (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8) ile gösterilir.⁷³

İstisnalar

Bir piyon, tehdit ettiği bir karenin üzerinden, ilk diziliş durumundan iki kare ilerleyerek geçen rakip piyonu sanki tek kare ilerlemiş gibi alabilir. Ancak bu hakkını hamle sırası kendine geldiğinde hemen kullanmalıdır yoksa ilerleyen hamlelerde söz konusu rakip piyonu geçerken alma hakkını kaybeder. Buna geçerken alma (en passant) denir.⁷⁴

⁷² Bakınız: FIDE Satranç Kuralları, www.tsf.org.tr

⁷³ Bakınız: FIDE Satranç Kuralları.

⁷⁴ Bakınız: FIDE Satranç Kuralları.

"Bir satranç oyunun üç aşaması vardır: Birincisi üstünlüğe sahip olduğunuzu umduğunuz andır, ikincisi üstünlüğe sahip olduğunuzu düşündüğünüz andır, ve üçüncüsü... kaybedeceğinizi bildiğiniz andır!"

Savielly TARTAKOWER

9.SATRANÇ LÜGATİ

Açarak şah: Bir taşın oynayarak, diğer bir taşın önünü açmak suretiyle şah çekmesi.

Ajurne: Turnuvada belirli bir zaman zarfında tamamlanamayıp başka bir güne bırakılan parti.

Açmaz: Yerinden kaldırılınca kendi şahını rakibin atağına açık bırakan bir figür veya bir piyonun durumunu anlatan deyimdir.

Ağır figürler: Vezir ve kaleler.

Aktif satranç: Taraflara verilen toplam sürenin 30 dakika olduğu oyunlar.

Avrık Er: Komşu düşey sütunlarında aynı renkten başka piyon bulunmayan piyon.

Bekleme hamlesi: Başlıca amacı oyun sırasını rakibe bırakmak olan hamle.

Blitz (Yıldırım): Taraflara genelde en çok 5 dakikanın verildiği hızlı oyun tarzı.

Boğmaca matı: Şahın kendi taşlarıyla sıkıştırılması sonucunda atla yapılan mat.

Caissa ("Kaisa"): Mitolojide satranç ilahesi.

Çatal: Bir piyonun iki figüre karşı aynı anda hücumu.

Çifte şah: Bir taşın hareketiyle hem hareketlenen taşın hem de aynı taşın yolunu açması sayesinde başka bir taşın şah çekmesi durumu.

Çoban Matı: Oyunun ilk hamlelerinde vezir ve fil ile f7 ve f2 haneleri üzerinde yapılan mat.

Daimi şah: Sürekli şah veya devamlı şah. Şah'lardan birinin rakibin şahlarından doğru oynanması halinde kurtulamama durumu.

Değirmen: Açma şahı kullanarak kurulan taktik bir motif.

Değişme: Tarafların taş alıp vermeleri.

Divagonal (çapraz): Yan yana ve aynı renkli kareler.

Duble Piyonlar: Üst üste piyonlar. Aynı renkte iki piyonun bir düşey sütun üzerinde bulunması.

En Passant ("Geçerken"): İlk karesinde bulunan bir piyonun iki sürülmesi sonrası, yan yana pozisyon elde ettiği rakip piyon tarafından alınabilmesi durumu. Bu hak ilk hamlede kullanılmazsa ilerleyen aşamalarda bir daha o durum için kullanılamaz.

Etüt: Taraflardan birinin koşulan şartlara göre oyunu kazanmak veya beraberliği sağlamak zorunda bulunduğu, dizili bir durumdur.

Feda: Belli bir amaç uğruna taraflardan birinin sahip olduğu materyalden vazgeçmesi.

Fianchetto: Filin büyük çapraz sütun üzerinden gelişmesi.

FM: Usta için kısaltma (FIDE Master).

FIDE: Federation International des Echecs=Uluslararası Satranç Federasyonu.

Figür: Taş, alet. Piyonlar haricindeki diğer taşlar için kullanılan ifade.

Gambit: Hızlı gelişim amacıyla er veya figür feda edilerek oynanan açılış.

Geçer Piyon: İlerleyişi rakip Piyon'larla engellenemeyen Piyon.

GM: Büyükusta için kısaltma (Grand Master).

Hafif figürler: Filler ve atlara verilen genel isim.

İsviçre Sistemi: Turnuvaların organizasyonu için bir sistem.

IM: Uluslararası usta için kısaltma (International Master).

J'adoube ("Jadub"): Herhangi bir taşı düzeltirken, oynama zorunluluğunda kalmamak için söylenen söz. Düzeltiyorum anlamına gelir.

Kalite: Kale ile hafif bir figür arasındaki kuvvet farkı. Bir hafif figürü rakibin kalesiyle değiştirmeye kalite kazanmak denir.

Kanat: Satranç tahtası iki kanattan oluşur. Vezir'in bulunduğu yarıya vezir kanadı, şahın bulunduğu yarıya Şah kanadı denir.

Kombinezon: Hamle zorunluluğu içeren fikir yapılarına denir.

Kompansasyon: Feda edilen materyale karşı elde edilen girişim üstünlüğü.

Karşı hücum: Hücumu defanstaki tarafın hücumla yanıtlaması.

Konsültaston (Danışma) Partileri: Tarafların (veya yalnız bir tarafın) 2-3 kişi tarafından oluşturulduğu oyunlara denir. Taraflar farklı yerlerde bulunurlar ve taşları hareket ettirme şansına sahiptirler.

Körleme: Tahtaya bakmadan, notasyon aracılığıyla oynanan oyun.

Manevra: Figürleri daha iyi konumlara getirebilmek veya rakip kampta bir takım zayıflıklar yaratmak amacıyla yapılan hamlelere denir.

Mat ağı: Şahın, açık bir yerde, mat tehlikesini içeren kuvvetli hücumlara uğramasıdır.

Merkez: d4, d5, e4, e5 karelerine verilen ad.

Notasyon: Bir oyunun, daha önceden belirlenmiş koordinat kurallarına göre yazılması.

Piyon: Er.

Piyon zinciri: Bir çapraz sütun üzerinde aynı renkten birkaç piyonun sıralanmasıdır, c7, d6, e5, f4 gibi.

Problem: Taraflardan birinin mat ettiği kompozisyon.

Satır: Yatay .

Satranç körlüğü: Açık, basit bir hamlenin oyuncunun gözünden kaçması.

Simultane: Çok masa gösterisi. Bir ustanın pek çok sayıda rakibe karşı aynı zamanda oynamasıdır.

Sütun: Dikey .

Şah Çekme: Şahı tehdit etmek. Kiş çekme.

Taşlar: Şah, vezir, kale, fil, at ve piyonların tümünü kaplayan bir deyimdir.

Tempo: Bir tempo; bir hamle birimi. Tempo kaybı zaman kaybını ifade etmek için kullanılır.

Varyant: Sürdürüm veya devam yolu. Belli bir amacı güden hamle zinciri.

Yarı açık hat: Üzerinde yalnız bir piyon bulunan düşey sütun.

Zayıf hane: Zayıf kare. Rakip figürlerin hücumu karşısında savunulması zor olan karelerdir. Genelde bu tür kareler piyon desteğinden de yoksundurlar.

Zeitnot (Zaman kıtlığı, Tzaytnot): Saatle oynanan oyunlarda zaman sıkışıklığını ifade için kullanılır.

Zugzwang (Almanca, tsugtsvang): Oyun sırasında bir hamle yapmak gerekliliğinin çekinilecek olduğu durumlara denilir.⁷⁵

"Satranç akılla oynanır, ellerle değil!"

Renaud ve Kahn

10.SATRANÇ HAKKINDA YAZILMIŞ KADİM BİR ESER

Firdevsî-i Rûmî⁷⁶ Satranç-Name-i Kebîr adlı bu eserini 1503 yılında yazmış ve 2. Beyazıd'a takdim etmiştir. Bu eser manzum ve mensur karışık olarak yazılmıştır. Çalışmada

⁷⁵ Gökyay Satranç Vakfı Müzesi, www.gokyaysatrancvakfi.com

⁷⁶ Firdevsî 15. yüzyıl sonları ve 16. yüzyılda yaşamış, başta tarih olmak üzere; edebiyat, felsefe, hendese (geometri), tıp, astronomi (ilm-i nücûm), tasavvuf, ahlak, mitoloji, astroloji, tılsım, savaş, silahlar, satranç, boyacılık ve hadis alanında pek çok eseri Türk diline kazandırıp telif ve tercüme etmiştir. Hikmet Büke, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 13, Aralık, 2015, s.481-501.

eserin iki farklı nüshası üzerinde; dil incelemesi, çevriyazı, dizin ve sonuna da Suat Boztepe'nin düzenlediği, satranç oyunlarının bugünkü diyagram (oyun grafiği) şekilleri ilave edilmiştir. Arapça ve Farsçadan tercüme edilerek hazırlanan eserde, meşhur 77 çeşit satranç oyununun oynama şekilleri, bazı tarihî kişilerin satrançla ilgili kıssaları, satrancın mucidi, ortaya çıkışı; satranç ve tavla oyunları ile ilgili dinî ve hikmetli görüşler sade bir dille anlatılmaktadır. Bu eser, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymannâme-i Kebîr ve Kutb-nâme veya Kıssa-i Cezîre-i Midillî'den sonra en önemli eseridir.⁷⁷

Bununla birlikte Şems-i Tebrizî'nin⁷⁸ 1246 yılında Halep'te satranç oynadığı bilinmektedir. Hz. Mevlâna⁷⁹ (1207-1273) kendisinden etkilenmiş ve "Satrançta piyon yola çıkar da sonunda yüce vezir olur" demiştir.⁸⁰

"İyi bir hamle görünce, bekleyin, daha iyisini arayın"

Lasker

11. OSMANLI PADİŞAHLARI VE SATRANÇ: SATRANC-I UREFA

ABDÜLHAMİT HAN'IN PAYİTAHT DİZİSİNDEKİ SATRANÇ SAHNESİ :

Rus asıllı Alman siyasetçi Gelfant Efendi⁸¹ Abdülhamit Han⁸²'ın satrançla alakalı olduğunu bilir ve Abdülhamit Han'a satranç hediye eder.

⁷⁷Firdevs-i Rumî, Satranç-Name-i Kebîr, Sadeleştiren: Yrd.Doç.Dr. Ata Çatıkkaş, TDK, Yayınları, Ankara 2015.

⁷⁸Eddeo Ellami Liehl, Elkarn Eltasih, Muhammed Bin Abdulrahman El-Sehavi, El-Hayat Yayınevi, Beyrut, Lübnan, s.301.

⁷⁹Yrd. Doç. Dr. Sezai KÜÇÜK ile Söyleşi, Tasavvuf/İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, İstanbul 2007, Sayı 20/Mevlânâ'ya Armağan Sayısı, s.323-326

Mevlânâ, 30 Eylül 1207 tarihinde eski Türk kültür merkezlerinden bugün Afganistan sınırları içinde bulunan Belh şehrinde doğdu. Asıl adı Muhammed Celâleddin'dir. Mevlana'nın tasavvufu, hiçbir zaman bir bilgi sistemi yahut hayali bir idealizm değildir. Onu tasavvufu, irfan, tahakkuk, aşk ve cezbe aleminde olgunlaşmadır. Mevlana, daima hayatın gerçeklerini görür, hayatın bütün gerçeklerini kabul eder, ondan el etek çekmez miskinliği hayattan el etek çekmeyi reddeder; hayatı; hayatın içinde yaşatır.

⁸⁰Mustafa Yıldız, 2016, Satranç Dünyası, Web sayfası: www.satranc.net

⁸¹Gerçek adı İzrail Lazareviç Gelfand olan Alexander Parvus 8 Eylül 1867 tarihinde Yahudi bir ailenin çocuğu olarak, şu anda Belarus sınırları içinde olan, çoğunluğu Yahudilerden oluşan Berazino'da doğdu. Osmanlı devletinin mali durumunu, sorunlarını ve çözüm yollarını inceleyen Anti-European kitabını yazdı. www.yeniakit.com, 2018.

Ve ardından hünkara rakibi olmasını teklif eder. Abdülhamit Han ise şöyle söyler: Kalelerin yıkıldığı, atların öldüğü, vezirlerin bir hiç uğruna feda edildiği, sadece şahın yaşamasına ve kazanmasına müsaade eden bir oyundur satranç... Ve ardından hünkar o sefirle başka bir satranç oynamayı teklif eder. İsmi ariflerin satrancıdır. Hünkar bunun bir oyun olmadığını, yol olduğunu söyler. Rakibinin sadece kendimiz olduğunu dile getirir. Ve ardından şunları söyler:

En aşağıdan başlarsınız... Zilletten, en dipten. En üstte vuslata erersiniz. Bu hakiki kavuşmadır. Güvercinler sizi uçurur, yılanlar aşağıya çeker. Mesela çevirdiniz “Kin”e geldi. Aşağı düşersiniz. Her hamle için bir sual sorulacaktır. Bilindiği takdirde rakip ilerler. İyi cevap verilirse siz başlarsınız. Sonra hünkar devam eder; bu oyunda sadece oynayacağınız taşı düşünmezsiniz, o taşı oynadıktan sonra rakibiniz ne oynar, siz ondan sonra nasıl bir hamle yapacaksınız diye düşünürsünüz. Yani ileriye bakarsınız. Ardından hünkar bu oyun insanın ferasetini artırır der.⁸³

Satranç oyunu tek bir tür değildir. Nitekim Osmanlı Dönemi’nde hünkarların oynadığı bir satranç türü vardır. Yukarıda bahsi geçen satranç, satranç türünün atası olan Satranc-ı Urefa’dır. Burada argodan söz etmek mümkün değildir. Satrancı Urefa, Büyük Tasavvuf Alimi Muhyiddin İbn-i Arabi⁸⁴ tarafından tasavvuf yolunu öğrencilerine öğretmek üzere geliştirilmiş bir oyundur. Halk arasında “Yılanlı Dama” olarak bilinir. “Urefa” arifler demektir. Arif ise bilen demektir. Bilenlerin satrancı anlamına gelir. Monopol oyununun atasıdır. Sufilerin seyri sülukunda, “yolda ilerleyişlerinde” kullanılmıştır. Yukarıyı gösteren oklar sıçrama yapılabilecek noktalardır. Aşağıyı gösteren oklar ise düşüş yaşanabilecek noktalardır. Klasik Tasavvuf öğretisinde “Vahdet-i Vucut” (Varlığın Birliği) fikrini temel alan ilerleyişin sistematize edilmeye çalışılmış halidir. “Yol”u ve yoldaki halleri gösterir.⁸⁵

⁸² 2.Abdülhamit Osmanlı İmparatorluğu’nun 34. Padişahı. Osmanlı İmparatorluğu tahtında 33 yıl görev yapmıştır.(1842-1918), İbrahim Bekhalim, Osmanlı Devleti Tarihi, Elmuhtar Yayınevi, 2004, Mısır/ Elkahire, s.304.

⁸³Uğur Uzunok, Osman Bodur (Senaristler) ve Serdar Akar (Yönetmen). (2017). 20.Bölüm (Televizyon Dizisi Bölümü). Es Film (Yapımcı), Payitaht “Abdülhamit”. İstanbul: TRT 1. www.youtube.com

⁸⁴ Asıl adı Mehmet Bin Ali Bin Mehmet Bin Ahmet El-Arabi El-Endülüsi’dir. (560 Ramazan-638 Şevval), Tabakat El-Müfessirin, Ahmed Bin Muhammed Tahkik Süleyman Bin Salih, El-Ulum Ve’l-Hikem, Suudi Arabistan 1997, s.231.231.

⁸⁵Türker Ercan, Satranc-ı Urefa: Ariflerin Satrancı, İndigo Dergisi, Sayı 82, 2012, s.1.

Ariflerin satrancı ile günümüz modernitenin çarkında şekillenmiş olan satrancımız arasında bireyin maneviyatını eğitme, faydalı olma konusunda küçük de olsa fark bulunmaktadır.

"Kafanız karışıkça, satranç oynayın"

Tavis

12.SATRANÇ İLE HAYAT ARASINDAKİ İLİŞKİYE GENEL BİR BAKIŞ

"Satranç hayat gibidir" demişti babası.

"Her parçanın kendi işlevi vardır. Bazıları zayıftır, bazıları ise güçlü. Bazıları oyunun başında işine yarar, bazılarıysa sonunda ama kazanmak için hepsini kullanmak zorundasın.

Aynen hayatta olduğu gibi, satrançta da skor tutulmaz. On parçanı kaybedip yine de kazanabilirsin oyunu." "Yani bu geleceği tahmin etmek gibi bir şey mi?" diye sordu Caine. "Tahmin etmek imkansızdır. Ama şimdiki zamanı çok iyi bilersen geleceği kontrol edebilirsin."⁸⁶

Satranç ile hayat arasındaki benzerlikleri söylemeden geçmemek lazımdır. Bu iki kelime arasında ciddi anlamda benzerliklerin olduğunu söyleyebiliriz. Satrançta piyonun herhangi bir durumda ilk feda edilebilecek taş olması gerçekte, hayatımızda bazı insanlar için de geçerlidir.

Gerek satrançta gerek hayatta strateji önemlidir, karar vermeden önce çok düşünmemiz icap eder. Hayattaki kayıplar kazançlarımızdan daha çok şey öğrettiği gibi söz konusu durum satranç için de geçerlidir. Bahsi geçen iki kelimede de zeka önemlidir. İkisinde de teori değil pratik konuşur. Ve en mühimi ikisi de bitirilmek üzere oynanır.

⁸⁶Adam Fawer, Olasılıksız, April Yayıncılık, İstanbul 2018, s.54-55.

“Tek bir kötü hamle kırk iyi hamleyi boşa çıkarır.”

Horowitz

13.OYUNUN TÜRLÜ AŞAMALARIYLA, OYUN MALZEMELERİYLE VE OYUNCULARLA İLGİLİ ARGO KELİME, TERİMLER VE DEYİMLER

Her meslekte ve her sporda olduğu gibi altmış dört kareli elle tutulabilir, gözle görülebilir bir zemine yansıtılmış mücadelenin devingen bir modeli olan satrançta da onun kendine özel deyimleri, terimleri ve argo kelimeleri vardır.⁸⁷

Satranç oynanırken dikkat edilecek bir husus: Asla doğrudan hamle söylenmemesidir. "Af3 oynasa iyiymiş." dersiniz kesin bir ifadede bulunmuş ve bir münakaşaya hazırlık etmiş olursunuz çünkü söylediğiniz her hamle tahlil edilerek iyi ya da kötü olduğu bulunabilir. Eğer siz satranç ustası değilseniz muhtemelen iyi olmayan bir hamle söyleyeceksiniz.

Ayrıca, siz yegane otoritesiniz. Kimse sizle münakaşaya girmeye cesaret edememelidir. Bu nedenle muhakkak muğlak ve soyut konuşmaya dikkat edilmesi gerekmektedir. "Af3 oynasa.." yerine "At hangarda duruyor. Artık bir yerden o atı partiye

⁸⁷ Satrançta Deyimler ve Argo Testi, 2014, www.satrancokulu.com

girdirmek lazım!" dediğinizde hem satranç bilginizi bütünüyle ortaya koymuş olursunuz, hem de kimse çıkıp "yok kardeşim, atı partiye girdirmeye gerek yok!" diyemez.

Kavramlar İçinden Jargon...

1. Geçerken Alma:

"En passant" şeklinde yazıp (kısaltması "e.p.") "an pasan" şeklinde okuyacaksınız. Zinhar "geçerken alma" demeyeceksiniz ve yanlış yerde kullanmamak için ne olduğunu biliyor olmalısınız. Bir kez kavrandıktan sonra her türlü muğlak ve şiirsel ifade içinde gideri vardır ve süksesi büyüktür.

Örneğin: "Bulutlar en passant damlatıp gittiler/ Susuzuz yine."⁸⁸.

2. Taş Değişmek:

Rakipten bir taş alırken, karşılığında bir taşınızı vermek. "taş değişmek" çok yerinde ancak çok amatörce bir ifadedir. Siz her zaman "taş kesmek" diyeceksiniz. Örnek: "Hmm. Beyaz filleri niye kestiler ki durup dururken?".

"Taş kesmek" alternatifi olarak "kırışmak" ve "tokuşmak" da kullanılabilir.⁸⁹.

3. Oyunun evreleri:

Bir satranç partisi genellikle üç evreden oluşur: Açılış, oyun ortası ve oyun sonu. Açılış taşların oyuna girdiği evredir. Oyun ortası, çeşitli manevraların yapıldığı, karşılıklı olarak kılıçların çekildiği bölümü, oyun sonu ise taşların kesilip, oyunun nihayete yaklaştığı evreyi anlatır.

Satrançta istisnai olmayan tek prensip, her prensibin istisnası olduğudur. (Örneğin hemen her durumda açılışta aynı taşla birden fazla hamle yapmak iyi değildir ancak bazı durumlarda aynı taşla dolaşıp durmak en iyi seçenek de olabilir.)

Bir çok oyunda daha açılış evresinde taşlar kesilip, oyunortası atlanarak oyunsonuna geçildiği gibi, bir çok başka oyun da oyunortasında bir mat konumuyla bitebilir⁹⁰.

⁸⁸İnce, Can, 2016, Blöfçünün Rehberi: Satranç.

⁸⁹Can İnce, 2016, Blöfçünün Rehberi: Satranç.

4. Feda:

En can alıcı kavramlardan biri. Bir amaç uğruna, görece yüksek değerli bir taşı, düşük değerli bir rakip taşla kırıışmak ya da bedava vermek. Örneğin filinizi rakibin piyonuyla değişiyorsanız "filinizi feda etmiş" olursunuz. Kaleyi fil ya da atla kırıışmaya ise "kalite fedası" denilir. Ancak gerçek bir satranççı feda yapmak" demez. En çok kullanılan fiiller çakmak, vurmak, geçirmek ve patlatmaktır. Örnek: "Kalite patlatırsa parti bitiyor (~kazanıyor)." ya da "atı patlatmak için daha ne bekliyor?". Bu ifadelere, baktığınızda hiç bir şey anlamadığınız ve karşınızdakinin de anlamadığına kanaat getirdiğiniz konumlarda kullanmak bilhassa faydalıdır⁹¹.

5. Tahtanın Bölümleri:

a. Merkez. Tahtanın ortasındaki dört kare. "Merkez hakimiyeti" kavramında geçer, bunun dışında sizin için pratik bir önemi yoktur. Bir oyunun açılış evresine bakıyorsanız "merkez hakimiyeti" ya da merkezde piyon yoksa "uzaktan merkez kontrolü" diyeceksiniz ve susacak, uzatmayacaksınız

92

b. Şah Kanadı ve Vezir Kanadı: Adları üstlerinde. Başlangıçta tahtanın beyaza göre sağ ve siyaha göre sol yarısı şah kanadı, diğeri vezir kanadıdır. Taraflardan birinin, bir kanatta saldırmakta olduğunu olur da fark edebilirsiniz, mutlaka "rakip kanattan geliyor, merkezden yarma yapmak lazım." cümlesini kurmalısınız⁹³.

6.Açık konum -kapalı konum:

Konum karşılıklı piyonlarla kilitlenmişse "Fili hemen rakibin atıyla tokuşması lazım.", kilitlenmemişse "Fili iyi, fili kırıışmaması lazım." demek yeterlidir.⁹⁴.

⁹⁰ Can İnce, 2016, Blöfçünün Rehberi: Satranç.

⁹¹ Can İnce, 2016, Blöfçünün Rehberi: Satranç.

⁹² Can İnce, 2016, Blöfçünün Rehberi: Satranç.

⁹³ Can İnce, 2016, Blöfçünün Rehberi: Satranç.

⁹⁴ Can İnce, 2016, Blöfçünün Rehberi: Satranç.

7. Ters Renkli Filler:

Siz daima "aksi suratlı filler" olarak anın. Her iki tarafın birer fili kalmış ve bu fillerin biri beyaz, diğeri siyah karelerdeyse oyun sonunda konum çoğu durumda eşit olacaktır. Buna bağlı olarak "Adam saldırıyor ama aksi suratlı fillere de kaldı. Mat olmasa bile oyun sonunda berabere (ya da "rémi") cepte." cümlesi işinizi görecektir.⁹⁵

Bunların haricinde, zaten gayet iyi kavradığınız gibi, bir kavramın argo karşılığı varsa mutlaka onu kullanmalısınız. Örneğin at bir kareye gitmez, "o kareye oturur". Oyuncular taşı boşa koymaz, "taş uyur". Rakip yenilmez, "zımbalanır". Parti terk edilmez, "dökülür". Taş düşmez, "bade olur". Yıldırım (hızlı parti) oynanmaz, "demet atılır". Tuvalette büyük ihtiyaç giderilmez, "büyük rok yapılır". Başka bir çok örnek de mevcut olmakla beraber, amacımız kafanızı gereksiz bilgiyle doldurmak değildir ve bu kadarı size yetecektir. İsterseniz burada kendi yaratıcılığınızı da devreye sokabilirsiniz⁹⁶.

▪ **Ayçiçeği gibi açılmak:** Konumun açılarak rakibe çok fırsat verir hale gelmesi.

▪ **Asansör olmak:** Bir kazanıp bir kaybetmek. Sıralamada aşağı yukarı gidip gelmek.

Turnuvada son sıralara yerleşmek. Arka arkaya oyun kazanarak yükselmek.

▪ **Ara nanesi:** Esrar.⁹⁷ Ara hamledir.

▪ **Aile boyu beynel:** Atın aynı anda üç rakip taşla birden basması anlamında kullanılır.

Ağır alet: Kale için kullanılır.

▪ **Badem olmak ("bir taşın "badem olması"):** Olumsuz olmak,olumsuz nitelik taşımak; sonucu kötü olmak.⁹⁸ Somutla soyutun yer değiştirmesi yoluyla oluşturulmuştur. Taşın düşmesi anlamına gelir. Briç argosundan ödünç alınmıştır. "Bade olmak" şekline kullanıldığı da duyulmuştur.

▪ **Beygir:** Satrançta atın karşılığıdır.

▪ **Bir taşın hangarda durması:** Taşları geliştirememiş olmak, gelişim geriliği anlamlarına gelir.

⁹⁵Can İnce, 2016, Blöfçünün Rehberi: Satranç.

⁹⁶Can İnce, 2016, Blöfçünün Rehberi: Satranç.

⁹⁷Aktunç.

⁹⁸Aktunç, s.51.

▪**Bordello varyantı:** Yabancı sözcük kullanma yoluyla türetilmiştir. Turnuvayı sıfır puanla bitirmek, önüne gelenin üstünüzden geçmesi. İtalyanca bordello (genelev) sözcüğünden gelmektedir.

▪**Çıplak Şah:** Şahın savunmasız kalması.

▪**Dalları budamak/ayıklamak:** Açılış kitabındaki zayıf varyasyonları eleyerek oyunun istenen yönde gelişmesini sağlamak. Örneğin: “Abi amatör yine zayıf bir nokta bulmuş, dalları budamam gerekiyor.”

▪**Dön baba tekkesi:** Hamlesini geri almaya (dönmeye) çalışan oyuncuya karşı başarıyla kullanılan “*burası dön baba tekkesi değil*” repliğinde bahsi geçen tekke.

▪**Demet atmak:** Genellikle altı oyun kazananın tüm maçı kazanmış sayılacağı bir oyun serisine oyuncu olarak dahil olma eylemi.

▪**Deniz Bitti:** Bir tür deyimdir. Bilip bilmeden her işe atlayanların, acemilikleri yüzünden işler çıkmaza girince, türlü türlü bahane uydurdukları durumlarda, “Ya, bak sen deniz bitti desene?” ya da “Demek öyle, deniz bitmiş olmasın.” Şekillerinde kullanılır. Sürekli şah çekmeye çalışan tarafın hamlelerinin bitmesi
Atağın sona ermesi. Turnuvanın bitmesi. Taşsız kalmak.

▪ **Dökmek:** Düz değişmece yoluyla türetilmiştir. Oyunu dökmenin kısaltılmışı. “Taşlar döküldü” den de gelir. Veya “Konum döküldü.” diye de ifade edilebilir. Dökülen taşlar bir bir tahtanın dışarısına çıkartılır ve en sonunda oyun tamamen dökülür. Kayıp konuma geçmek anlamındadır.

▪**Dökülmek:** Oyunu kaybetmek anlamına gelir.

▪**Döşemek:** Özellikle gol atma, sayı yapma esasına dayalı oyunlarda bir takımın diğer takımı çok farklı sonuçla yenmesi anlamına gelir. Oyunu kazanmak. “*İşer gibi döşerim!*”

▪**Dübara:** Hile, dalavere, yalan.⁹⁹

▪ **Dübaraya gelmek:** Hileye aldanmak.

▪**Dürtmek:** Şah çekmek.

⁹⁹ Aktunç, s.94.

▪**Filit**¹⁰⁰: Çok sarhoş. Çok sinirli, pek öfkelenmiş.¹⁰¹ Satrançta fil yerine kullanılan kelimedir. Çünkü fil çapraz gider.

▪**Felç olmak**: Taşların koordinasyonunun çok kötü olması sonucu düzgün hamle bulamamak.

▪**Geçirmek**: Cinsel ilişkide erkeklik organını sokmak.¹⁰²

Satrançta feda yapmak anlamına gelir. Feda hamlesiyle ilgilidir. Mesela bir oyuncu vezirini feda edebilir ama devamında oratya çıkan şahı mat eder. Veya bir feda yaparsınız ve devamında verdiğinizden daha fazlasını taktik şeklinde kazanırsınız.

▪**Götü açmak**: Rakibin elo puanının kaç olduğuna aldırmadan herkes ile oynamak. Düşük elolu bir rakibe yenilmek, çok puan kaybetmek demek. “Olum bu Rybka kim lan, adam götü açık 3000 yaptı, oha.”

▪**Hafif alet**: At veya fil için kullanılır.

▪ **Hasata başlamak**: Rakibin taşlarını teker teker toplamak.

▪**Hava deliği açmak**: Genelde sekizinci yatay matlarını engellemek için şah kanadındaki piyonlardan birini sürmek.

▪**Keklik**: Toy ve güzel genç kız.¹⁰³ Satrançta zayıf rakip anlamında kullanılır.

▪ **Kuş**: Deneyimsiz, acemi kimse.¹⁰⁴ Satrançta zayıf oyuncu anlamına gelir.

▪**Kahve oyuncusu**: Hayatı boyunca bir satranç kitabının kapağını açmamış, kendini kahvede oynadığı oyunlardan edindiği deneyimlerle yetiştirmiş satranççı, satrancın naif ressamı.

▪**Klüp oyuncusu**: Kahve oyuncusunun bir model üstü; bir-iki tane de olsa kitap karıştırmış, dünya şampiyonlarının oyunlarını ezbere bilen, ancak bu noktanın pek ilerisine gidememiş satranççı.

▪ **Kabız olmak**: Sinirlenmek, canı sıkılmak, öfkelenildiği halde bunu dışa vuramamak, belli edememek. Çekinme, korkma gibi nedenlerle konuşamamak, İşsizlik çekmek, boş oturmak.¹⁰⁵ Satrançta ise oynayacak hamle bulamamak anlamına gelir.

▪ **Karanfil**: Siyah karede bulunan fil, siyah fil anlamına gelir.

¹⁰⁰Yeni dikilen bağ. , Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1972, Cilt 5.

¹⁰¹Aktunç.

¹⁰²Aktunç, s.120.

¹⁰³Aktunç, s.173.

¹⁰⁴Aktunç, s.194.

¹⁰⁵Aktunç, s.156.

▪ **(Bir taşı/materyali) Kusmak:** Konuşmak, söylemek. Çirkin şeyler söylemek.¹⁰⁶ Rakibin bir

feda sonucu elde ettiği üstün durumdan kurtulabilmek için, feda ettiği materyalle aynı bağlı puan değerinde materyali bırakmak. Örneğin rakip bir kale ve bir er feda etmişse ve diğer oyuncu buna karşılık iki adet hafif taş (at ya da fil) bırakırsa, ikinci oyuncu “yediklerini kusmuş” olur.

▪ **Künk varyantı:** Künk; pişmiş toprak veya betondan yapılmış kalın su borusu.(Kısa kullanımda “künk!”) Rakibe döşenen şeyin artık boru olmaktan çıktığı, künk olduğu konumdur.

▪ **Kudurmak:** Bir taşı, alınırsa pat olacak şekilde sürekli feda etmek.

▪ **Küheylan:** İyi konumda bulunan at.

▪ **Kara şahı eline vermek:** Rakibin mat edildiğinde söylenilen bir ifade.

▪ **Makaraya girmek:** Arka arkaya pek çok oyun kaybetmek, iyice demoralize olmak anlamına gelir.

▪ **Mavi tuna:** Atların gidebileceği (oradan oraya zıplayabileceği) pek çok uygun kare bulunan konum anlamına gelir.

▪ **Oturtmak:** Koymak.¹⁰⁷ Yerinden kaldırılamayacak biçimde bir taşı bir kareye oynamak.

▪ **Olmuşları toplamak:** Oyun sonunda, rakibin kopuk erlerini teker teker düşürmek.

▪ **Olimpiyat halkası takmak:** Olimpiyat halkasında beş halka vardır. Beş oyun arka arkaya kaybedildiğinde söylenir.

▪ **Ölü taş:** Oyuna hiçbir şekilde katkıda bulunmayan taş.

▪ **Pompa çekmek:** Üst üste galibiyetler almak.

▪ **Perpe:** Yabancı sözcük kullanma yoluyla türetilmiştir. Üç kere aynı pozisyonu oluşturarak berabereye zorlamak (ing. *perpetual check*) anlamını taşır.

▪ **Ruşçada Hazayka (Ev hanımı):** Temiz, konumsal satranç oynayan .Oyundan önce tahtayı temizleyen titiz oyuncu. Piyon toplamayı çok seven oyuncu.

▪ **Remi takmak:** Remi bir iskambil oyunudur. Satrançta beraberlik sorusunu sorma şeklidir. Hamlenizi yaparsınız saate basmadan önce eğer zamanınız az kalmışsa saati durdurabilirsiniz,

¹⁰⁶ Aktunç, s.193.

¹⁰⁷ Aktunç, s.228

rakibinize dönüp remi dersiniz. Rakibiniz hamle yapar ya da kabul eder. Kendinden kuvvetli bir oyuncuya karşı ya da kötü konumdayken berabereyi kurtarmak anlamını taşır. Satranç turnuvalarında tuşeden başka duyulabilecek yegane kelimedir.

▪**Sarkmak:** Sırnaşmak, musallat olmak.¹⁰⁸ Satrançta kale için yedinci yataya inmek ve bir taşı tehdit etmek anlamına gelir.

▪**Sinekçi:** Sinek; iskambil kağıdı. Boşta piyon gördüğünde, inisiyatifi, gelişim üstünlüğünü rakibe bırakacak ya da saldırıya maruz kalacak olsa bile, dayanamayıp piyonu kapan oyuncu anlamını taşır.

▪**Şiş atmak:** Somutla soyutun yer değiştirmesi yoluyla türetilmiştir. Fille, aynı çapraz üstündeki birden fazla taşı, ilki kaçarsa diğerini alabilecek şekilde istemek.

▪**Sulanmak:** Düz değişmece yoluyla üretilmiştir. Birisine cinsel istek duyduğunu belli etmek; sözle, davranışla sarkıntılık etmek.¹⁰⁹ Satrançta bir değerli taşı örneğin şah veya veziri tehdit etmek ve o taşın kaçması halinde arkadaki daha az değerli taşı alabilecek bir konum yaratmaktır.

▪**Sülale boyu beynel:** Atın aynı anda üçten fazla rakip taşa birden basması anlamına gelir.

▪**Sütçü beygiri:** Yavaş anlamında kullanılan ifadedir. Kötü konumda kalmış, çok tembel, miskin ve gelişmemiş at.

▪**Tava Olmak:** Uygun, hazır duruma gelmek. Aldanmak, kanmak anlamına gelir.¹¹⁰ Çok kötü kaybetmek. Kazanç konumda iken sürekli şaha yakalanmak, tuzağa düşmek.

▪ **Tokatlamak:** Rakibi bir kaç kere üst üste yenmek.

▪**Tango varyantı:** Yabancı sözcük kullanma yoluyla türetilmiştir. Kazanç konum. *“Terkeet! bundan sonrası tango varyantı.”*

▪**(Bir taşın) Üstüne yatmak:** Türkçe argoda bulunan *üstüne yatmak* deyiminin satranç için özelleşmiş durumu. Rakibin yaptığı fedayı kabul etmek ve karşılığında elde edebileceğini umduğu saldırı, gelişme ya da konumsal üstünlüğe dair olanakları bertaraf ederek, taşı boşuna feda edilmiş duruma düşürmek.

¹⁰⁸ Aktunç, s.254.

¹⁰⁹ Aktunç, s.264.

¹¹⁰ Aktunç, s.276.

▪**Vererek oynamak:** Kendisini peşkeş çekmek. Kendisinin cinsel bakımdan pasif olarak kullanılmasına izin vermek.¹¹¹ Satrançta çok saldırgan ve materyal üstünlüğünden ziyade, taktik konum yaratmaya yönelik oynamak.Bilerek kaybetmek.

▪**Vidalamak:** Tuzağa düşürme girişimi, sahtecilik anlamına gelirken oyunlardaki adı tüyo kelimesidir. Adı briç oynarken de geçen bir kelimedir.Bir taşı rakibe manyel yapacak şekilde bir kaç kez çevirerek vidalarmış gibi davranmayı ifade eder.

▪**Yatmak:** Cinsel ilişkide bulunmak. (İş durumu) Yürümek, kalmak, olumsuz bir neden yüzünden başarısızlığa uğramak.¹¹²Satrançta; bilerek kaybetmek.

▪**Zeitnotta olmak:** Vakit darlığı içinde olmak, bir yere geç kalmak anlamını ifade eder.(Satrançta *zeitnot*: zaman sıkışması)

▪**Zımbalamak/ zımba atmak:** Birisini bıçaklamak, özellikle tabancayla yaralamak, öldürmek, vurmak.¹¹³Örtmece yoluyla türetilmiştir. Satrançta rakibi yenmek anlamına gelir. Tahmini olarak rakibi duvara yapıştırmanın duvara zımbalamak haline gelmesi ve sonrasında da zımbalamak olarak kısaltılmasıdır.

▪**Zımbalanmak/ zımba yemek:** Kötü yenilmek.

Yukarıda sözü geçen satranç oyuncularının kullandığı argo ifadelere, deyimlere ve terimlere ulaşmamı sağlayan ekşi sözlük, uludağ sözlük ve instela yazarlarıdır.

¹¹¹ Aktunç, s.299.

¹¹² Aktunç, s.306.

¹¹³ Devellioğlu, s.161.

3. BÖLÜM

TAVLA OYUNUNDA ARGO

1. TAVLA NEDİR?

Kelimenin İtalyanca (tavola) ve Arapça (tavile) versiyonlarının olduğunu açıklayan güncel Türkçe sözlüğümüzde kelimenin manası “1.Bölümlere ayrılmış iki yanlı tahta üzerinde on beşerden otuz pul ve iki zarla iki kişinin karşılıklı oynadığı oyun. 2.Bu oyunun üzerinde oynandığı, iki iç yüzü bölme desenli, dikdörtgen biçimindeki tahta kutu. “ şeklindedir.Tavla atmak kelime grubu tavla oynamak kelimesi ile eş anlamlıdır.¹¹⁴

Fakat aynı zamanda sözcük at ahır olarakta anlam vermektedir.¹¹⁵

Tavla; İngilizce sözlükte backgammon,¹¹⁶ Arapça sözlükte (لعبة الطاولة) olarak ifade edilmektedir. Tavla sözcüğü Arapça bir kelime olmakla beraber Arapçadaki kelime manası “masa”dır¹¹⁷.

Hakikaten tavla dikdörtgenler prizmasına benzemesi, yassı biçimde olmasıyla masayı andırmaktadır. Tavla tahtasının gerçekte masaya benziyor olması gerçeğini gözden kaçırmamak elde değil.

2. TAVLANIN GEÇMİŞİNE GENEL BİR BAKIŞ...

Bilindiği üzere tavla oyunu başta evlerimizde olmakla birlikte yaygın olarak kahvehanede, çay bahçelerinde, modernizmin ürünü olan kafelerde veya bilgisayar ortamında online olarak arkadaşlar arasında eğlenmek amacıyla oynanmaktadır.

M.Ö. 3000 yılına kadar giden tarihi bir geçmişi olan tavla oyunu, Araplara Farisi’lerden geçmiştir. Değişik oyun şekilleri vardır.¹¹⁸

¹¹⁴Tavla maddesi, www.tdk.gov.tr

¹¹⁵Tavla maddesi, www.tdk.gov.tr

¹¹⁶ Tavla nedir? , www.seslisözlük.net

¹¹⁷1. Ahmet Umar, Mucem El-Lügatül Arabiyye El-Muasıra, Alem El-Kütüp, 2008, Cilt 2, s.1426.

2. An-Duzi, Rinharid Bitar Tekmiletül Maacim, El Arabiye, Cilt 7, s.100.

¹¹⁸Harun Demir, “Tavla İle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, Ankara 2007, s.109.

Arapça’da en-nerd olarak bilinen kelime, ferd vezninde olup, tavla dediğimiz oyunun adıdır. Farsça’dan Arapça’ya geçmiş muarreb bir kelimedir. Farisî krallarından Erdeşir b. Babak tarafından icat edilmiştir. Bundan dolayı Nerdeşir de denir. Erdeşir’in icat ettiği bu oyun iki zarla oynanmaktadır. Daha sonra oynanan pulları ve oyun esnasında söylenen deyimleri ise Buzr-i Cemher icat etmiştir. Oyunun ferîd, ziyâd, sitâre, hane-i kîr, tavîl, hizâr ve mensûbe olmak üzere yedi değişik oynanma şekli vardır.¹¹⁹M.Ö. 3000 yılına kadar götürülen tavla, iki zarla oynanan bir oyundur. Eski Romalılar modern tavlanın hemen hemen aynısı olan Ludus Duodecim Scriptorum (On iki çizgili oyun) denen bir oyun oynarlardı. Doğu Akdeniz ülkelerinde bu oyun hâlâ oynanmaktadır. 20. yüzyıl sonlarında bütün dünyaya yayılmıştır.¹²⁰

Satranca karşılık olarak icat edildiği iddia edilen tavla, özel bir platform üzerinde on beş siyah, on beş beyaz taşla oynanan bu iki kişilik oyun, dünyanın en popüler oyunlarından bir tanesidir. Peki ya tavlayı kim icat etmiştir?

Rivayetlere göre eski zamanlarda Hint imparatoru, satranç oyununu Pers imparatoruna, yanında bir mektupla birlikte hediye olarak gönderir. Mektubunda oyunla ilgili hiçbir açıklama yapmazken şu şekilde bir mesaj yazmıştır: “Kim daha çok düşünüyor, kim daha iyi biliyor, kim daha ileriye görüyor ise o kazanır. İşte hayat budur...”

Pers imparatoru dönemin en âlim veziri olan Buzur Mehir ile bu mesajı paylaşarak, oyunu çözmesi ve kendisinin de karşılık olarak Hint imparatoruna hediye edilmek üzere başka bir oyun icat etmesini ister. Vezir, haftalar boyunca çalıştıktan sonra gönderilen satrancın her taşın hareketlerini ve oyunun stratejisini çözer daha sonrada 10 günde tavlayı icat eder ve imparatora sunar. Hint imparatoruna tavla oyunuyla birlikte şu mesaj gönderilir:“Evet kim daha çok düşünüyor, kim daha iyi biliyor, kim daha ileriye görüyor ise o kazanır. Ama birazda şans gerektir. İşte bu hayatın ta kendisidir.”Böylelikle Pers imparatorluğuyla Hint imparatorluğunun soğuk savaşı döneminde, tavla ortaya çıkar.¹²¹

¹¹⁹ Mütercim Âsim Efendi, Asım Efendi Tarihi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Cilt 2, 2015 İstanbul, s.1305.

¹²⁰ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 29, İstanbul 1994, s.281.

¹²¹ Bakınız: Cengiz Ülkü, Tavlanın Tarihçesi, www.cengizulkü.com.tr

3.Sembolik Açıdan Tavla

Pers imparatorunun baş veziri Buzur Mehir'in tasarladığı tavla oyunu, bugün dünyanın en popüler oyunlarından. Tavlaya, dolayısıyla zarlara verilen anlamlar oldukça şaşırtıcıdır:

Tavlanın sembolik olarak barındırdığı anlam satrançtan çok daha farklı ve hayatın çok daha içinden geldiğini söyleyebiliriz. Tavlanın yaratıcısı olduğu düşünülen Nevşiyân'ın baş veziri Buzur Mehir, özellikle zaman kavramı üzerine oluşturduğu tavlaya çok farklı matematiksel ve felsefi anlamlar yüklediği görülür.

Senenin “bir” liği olarak tavla “bir” tanedir. Tavlada yer alan dört geniş köşe dört mevsime (ilkbahar, yaz, sonbahar, kış) işaret etmektedir. Karşılıklı altışar hanenin oluşturduğu iki tane on iki rakamı, bir yılın on iki ayıdır. Bu iki on iki rakamının toplamı olan yirmi dört ise bir günün yirmi dört saatidir. Oyunda toplam otuz pul kullanılmaktadır ve anlaşılacağı üzere otuz pul, bir aya tekabül eder.¹²²

Temel olarak iki farklı renk pul kullanılmaktadır. Oyunun orijinalinde bu pullar satranç tahtasındaki iki renge gönderme yaparcasına beyaz ve siyah olarak tasarlanmıştır. Bu beyaz ve siyah, satrançta olduğu gibi gündüz ve geceye işaret eder. Tavla masası tek başına birdir ve tekdir. Yukarıda bahsettiğim gibi 365 gün 6 saatten oluşan bir seneyi sembolize

¹²²Samir Mert Eğilmezer, Tarih Kronikleri Yazısı.,2013, www.dunyalilar.org

etmektedir. Zaman kavramı merkez alınarak oluşturulan bu eğlenceli oyunda belirleyici unsur olan zar içinde 21 olasılığı barındırır.¹²³

Bu 21 olasılık Farsi ifadeleriyle birlikte şu şekildedir:

1×1 (hep yek), 1×2 (dü yek), 1×3 (se yek), 1×4 (cehari yek), 1×5 (pencü yek), 1×6 (şeşi yek)

2×2 (dü bara), 2×3 (sebayu dü), 2×4 (cehari dü), 2×5 (pencü dü), 2×6 (şeşi dü)

3×3 (dü se), 3×4 (cehari se), 3×5 (pencü se), 3×6 (şeşi se)

4×4 (dört cehar), 4×5 (penc cehar), 4×6 (şes cehar)

5×5 (dü beş), 5×6 (şes beş)

6×6 (dü şes)¹²⁴.

Tavlanın matematiksel anlamlarının ardından ilginç olan bir diğer yönü de içinde barındırdığı felsefi bakış açısıdır.

Çünkü tavla zeka oyunu değildir. Bünyesinde taktik, strateji ve oyun bilgisi gerektirdiği gibi olasılık hesabı ve büyük ölçüde de zar şansı muhteva eder. Bütün bunların yanı sıra iyi bir sinir kontrolü veya otokontrol de gereklidir.¹²⁵ Oyunun gidişine göre oyun içinde oyun değiştirmek ve her duruma uygun yeni bir stratejiyle (a planı ve b planı gibi) oynamak önemli ölçüde bir oyun bilgisi barındırmaktan geçer. Ancak zar her zaman üstün olan taraftadır.

Bu haliyle tavla, Nevşiyân'ın Hint İmparatoruna dediği gibi “Hayatın ta kendisidir”.¹²⁶

Satranç ile hayat arasında plan noktasında nasıl benzerlik varsa hakikaten tavla ile hayat arasındaki benzerlikte gözden kaçmamaktadır. Zira satrançta plan yapmak en bomba bir maddedir. Ve yanlış bir hesap yaptığımızda bütün doğru hamlelerimiz boşa gider sonuç olarak kaybedebiliriz. Bize oyunu kaybettiren de şanssızlık değil plansızlık veya yanlış planlardır. Fakat tavlada durum bu şekilde değildir. Tavla zarının getirmiş olduğu olasılıklar, ihtimaller

¹²³Eğilmezer.

¹²⁴Eğilmezer.

¹²⁵ Bakınız: Mehmet Çolak, 2003, Tavlada Bilek mi Betin mi Önemli?, www.gazetevatan.com.tr

¹²⁶Eğilmezer.

vardır. Vaziyet böyle olunca araya şans ve şanssızlık kelimeleri girer. Tıpkı hayat gibi. Bazı insanların hayatı hayal ettiği gibi gitmez. Tavlada olduğu gibi...

4.TAVLA NASIL OYNANIR?

Günümüzde çevrimiçi oyunlar arasında en popüler olan ve iki kişilik bir oyun olan tavla, iki ayrı renkte on beşer pul ve bir çift zarla, özel tahtası üzerinde oynanmaktadır .

Hapis, gülbahar, müstecir, otuz bir gibi değişik adları ve değişik kuralları olan çeşitli tavla oyunları mevcuttur. Bunların en yaygını ve tavla denince ilk akla geleni ise kuşat ya da düz tavla denilen oyundur.¹²⁷

Bilindiği gibi tavla pulları ve zarları, dikdörtgenler prizması biçiminde yassı bir kutu olan tavla tahtası içinde bulunur.

Oyuna başlamadan evvel oyuncular karşılıklı bir şekilde oturur. Eşit ebatta iki kapaktan oluşan kutu açılıp, kapakları birleştiren ve “**eşik**” adı verilen menteşeli kenarın bir ucu bir oyuncunun, diğer ucu rakibinin önüne gelecek biçimde ortaya konulur. Kapakların oyuncuların önlerine gelen kısa kenarları altışar haneye bölünmüştür.

Oyunun başında, oyuncular aldıkları on beşer pulu belirli bir düzenle tahtaya dizerler ve sırayla birer kere zar atarak oyuna başlarlar. Atılan zarda gelen sayı pulların kaç hane ilerleyeceğini gösterir.Oyuncular attıkları zara göre hareket ettirdikleri pullarını kendi toplanma alanlarına taşırlar. Bütün pullar taşındıktan sonra yine atılan zara göre pullar toplanır. Pullarını rakibinden önce toplayıp bitiren oyuncu oyunu kazanır...¹²⁸

Toplanma alanları tavla tahtasının bir kapağında karşılıklı olarak yer alır ve bu alanlardaki altı hane, tahtanın dış kenarlarından içeri doğru numaralanır. İki tarafın pulları toplanma alanlarına taşınırken birbirine ters yönde hareket ettirilir. Eğer bu sırada bir pul rakibin bir pulu üzerine gelirse o pulu “**kırmış**” olur ve kırılan pul oyundan çıkar.

Bir pulu kullanabilmeniz için, o pul bulunduğu hânedeki tek olmalıdır. Bu durumdaki pullara “**açık**” denir.¹²⁹ Kırılmış olan bir pul rakibin toplanma alanında, atılan zara uygun bir haneye

¹²⁷Tavla Çeşitleri, www.eksisozluk.com

¹²⁸ Bakınız: Cem Duran, Modern Tavla Kuralları, www.tavlahayat.com, s.7-8,

¹²⁹ Bakınız: Duran, s.7.

konularak oyuna yeniden sokulur ve sırası gelince, kendi toplanma alanına taşınmak için hareket ettirilir.

Bir oyuncunun en az iki taşının bir hanede üst üste olması durumuna **“kapı”** denir ve bu durumdaki taşlar kırılmaz. Kapı bulunan bir haneye rakip taş gelemmez. Bu nedenle oyuncular taşlarını kapılar oluşturacak biçimde hareket ettirmeye çalışır. Oyuncular attıkları zardaki sayıya göre, istedikleri taşı oynarlar.

Eğer iki zarda da aynı sayı gelmişse bu sayı dört kere oynanır. Kırılmış olan bir pul rakibin toplanma alanına yerleştirileceği zaman, eğer atılan zara göre pulun konabileceği hânelerde kapı varsa pul oraya konulamaz. **“Gele”**¹³⁰ denilen bu durumda, gele atmış olan oyuncu attığı zarı oynayamaz ve zar atma sırasının yeniden kendine gelmesini bekler. Rakibi pullarını toplamaya başlamadan önce pullarını toplayıp bitiren oyuncu, rakibini **“mars etmiş”** olur ve iki sayı kazanır.¹³¹ Bir oyuncu tüm pullarını topladığında eğer rakibi daha hiç pul toplayamamışsa buna "mars" denir ve kazanan oyuncu küp değerinin iki katı kadar puan kazanır.¹³²

Bir tavla partisi beş veya yedi sayıda bitmektedir. Tavlada, atılan zarların sayıları çoğunlukla Farsça söylenir. Buna insanlar bir nevi Farisî rakam karizması yapmak¹³³ demektedir.

Çünkü bir önceki hamle sonraki hamleyi etkileyeceği için kazanma ihtimalimiz oldukça düşecektir. Tavlada dikkat, konsantrasyon, sabır ve şans, oyunu kazanmak için önemli olaylardan bazılarıdır. Zaman ilerledikçe tavlanın hilelerinin önüne geçmek için fincanla atmak¹³⁴ bir gelenek haline gelmiştir.

5.TAVLA DİLİ

Tavla hem şansı hem de hesap kitabı içinde barındırır. Şansın mantıkla birleşmesiyle kazanma olasılığı yüksektir. Tabii zar gelirse! Geçelim sayılara...

¹³⁰ Bakınız: Duran, s.8.

¹³¹ Mars etmek, www.eksisozluk.com

¹³² Duran, s.12.

¹³³ Bakınız; Tavlada Farisi rakam karizması yapmak; 1-1 hepyek,2-1 dü yek (iki bir) ,2-2 dübara, 6-6 düşüş gibi, www.eksisozluk.com

¹³⁴ Bakınız: Kahve fincanıyla zar atmak; tavla oynarken birbirine güvenmeyen rakiplerin tutumudur.(Dembedem tarafından), www.eksisozluk.com

Tavlada zar sayıları için bunların Farsça karşılıkları kullanılır.

1- yek

2- dü

3- se

4- cihar (cahar veya cehar şeklinde de okunur)

5- penç

Zar çifti okunurken ilk olarak büyük sayı ardından küçük sayı söylenir.¹³⁵

	1	2	3	4	5	6
1	hep yek	dü yek	se yek	cehari yek	pencü yek	şeşi yek
2	dü yek	dü bara	sebayu dü	cehari dü	pencü dü	şeşi dü
3	se yek	sebayu dü	düş se	cehari se	pencü se	şeşi se
4	cihari yek	cehari dü	cehari se	dört cehar	penc cehar	şış cehar
5	pencü yek	pencü dü	pencü se	penc cehar	dübeş	şış beş
6	şeşi yek	şeşi dü	şış se	şış cehar	şış beş	düşüş

Dil özellikleri açısından incelendiğinde argonun özel bir gramerinin olmadığı görülmekle birlikte müstakil bir yazılı dil söz konusu değildir. Bununla birlikte argo dilin gizli örgütüdür, demek yerinde bir cümle olacaktır.

¹³⁵Engin Önel, Çağdaş Tavlâ Taktikleri, Nice Kitabevi, Ankara, 1984.

6.TAVLA VE HAYAT ARASINDAKİ İLİŞKİ

Ne zaman tavla oynasam ya da bir şey oynasam, saklambaç da olabilir satranç da, hayatın küçük bir simulasyonunu görür gibi oluyorum.**Amaç:** Taşları toplamak.

Toplamak için önce bütün taşları kalene sokman gerekir. Kırarak, kırılarak, sürekli kapı almaya çalışarak, açık vermeyerek. Açık verirsen de ya şansım yaver gidere güvenirsin ya da kırarsa ben de onu kırarım ihtimaline.

E peki toplayınca ne oluyor? Çok manidar bir tablo. Kalesi bomboş olan oyunu kazanır. Tam kazanmanın meyvelerini toplarken azalır, yok olur gidersin...

Düşüş: Altı-altı

Bir kere hiçbir zar her zaman iyi değil. Düşüşü oynamanın en güzel vakti ilk el. Oyunun başı. Hayatın başı. Bu zar geldiğinde genelde herkes aynı şeyi yapar. Rakip çıkamasın diye kapı alır ve rakibin kalesinden çıkar. **İşte Darwin amcanın bize iyice tembihlediği iki şey: Hayata tutunmak için gerektiğinde kaç, gerektiğinde senden kaçılmasını engelle.**

Kapı almak: İki taşı üst üste koymak.

Kapı alırsan kırılmazsın. Sağlamlşırsın. Diğer taşlarını kapının üstünde toplar, onları da sağlama alırsın. Tavladaki romantizm burda. Tek başına kalan bir taş kırılmamak için çabalar durur. Ya kaçıp kaçıp kaleye gelir ya da bir taşın üstüne gelip de kapı olacağı günü bekler. Hep yek geçen bir hayatta ironik bir çaba. Eğer kapıysan rakibin kalesinde bile bir cızırtı olursun, kapını açmadığın sürece sırtın yere gelmez. Peki kapını ne zaman açarsın?

- a) Öyle bir zar gelir ki mecbur kalırsın
 - b) Rakibin kapı olamamış taşını kırarsın
 - c) Bazen rakibin seni kırması senin onu kırman için tek yol olur. Burdan şu sonuç mu çıkıyor yani: Tek kalan kırılmaya mahkumdur?
- Ey dünyanın tüm yalnızları birleşin!

Çift atmak: İki zarın aynı sayı olması.

Yukarıdaki iki sorunun cevabı tavlaya göre: Hiç de bile! Darwin amcanın biricik torunları olan hamamböcekleri gibi, çift atan hızlı hızlı, bazen kıra döke, bal gibi de girer kaleye. Ama biraz şanslı olacaksın, zarların yüksek olucak, bir de biraz hızlı geçiceksin tavlanın yollarından. Olsun mu? Yeter ki tek başıma kırılmadan geçip gideyim mi?

En berbat an: Oyuna girememek.

Kırılmışsındır. Ve kapılardan sana girecek yol yoktur. Zarların elinden alınır. Zarlar bile sana şans vermez. Beklersin. Rakibin iyi bir oyunun meyvelerini toplar. Bu dünyada sana yer kalmamıştır, marsı düşünürsün. Derken eline zarlar konar. Sevmeden, inanmadan, umursamadan, kızgınlıkla fırlatırsan onları asla gelmez istediğin. Hangi sayıyı tuttuğunu unutanlara uğramaz ki sayılar. Halbuki hala mümkündür kazanmak, tek kalmış bir taşı vurmak ve toparlanmak. Dünya döner çünkü ve güneş bugün ordaysa yarın mutlaka burdadır.

Hayatın/tavlanın yüzde kaç şans bilmiyorum.

Ne düşüşler, ne kapılar, ne çiftlerim oldu yenildim.

Ne berbat anlarım oldu yendim.

Bence hayatta rakip Ali, Veli değil, benim.

Geçilmez kapıları da ben diktim, kırılan taşları da ben kırdım, 4-0'dan 4-5 olan oyunu da ben aldım.

Kendime ‘bakalım şimdi ne yapacaksın?’ı diyen de benim, ‘Hadi yavrum kemik!’ diyen de.

Düşündüm de burda bilmediğim pek bir şey yokmuş.

Briç mi öğrensem?...¹³⁶

Tavla aslında sadece tavla değildir. Her çaba kişi ve uğraşılan arasında bir etkileşim doğurur. Tavla oynayan ve tavla oyunu arasında da bu durum vardır. İlk önce tavla kişinin nefsiyle oynar ve aciz duruma düşürür. Daha sonra kişi yıllar içerisinde tavlayı oynar ve tavlaya hakim olup mekanik sınırlar dahilinde ustalaşır.

Bu iki aşama birbiri içerisine de geçebilir çünkü her uğraş gibi tavlının da belirli merhaleleri vardır. En son aşamada ise oynayan ve oynanan ayrımı ortadan kalkar ve ortada sadece tavla kalır. Bu kaynaşma ve birlik aşamasında artık içeriden ve dışarıdan bakıldığında doğal ve organik bir şekilde tavla vardır.

Hayat ve tavla dışımızdan geçen şeyler değil aynı zamanda içimizdedir. Muhteşem tavla oynadığımız zaman aynı zamanda kendimize de dokunmuş olur ve bundan toplam bir fayda elde ederiz.

7.TAVLA HAKKINDA İLGİNÇ BİLGİLER

Tavla içindeki üçgen şekillerin, pulların, hatta tavlının şekil ve tasarımının pek çok ilginç özellikleri bulunmaktadır.

Tavla, tasarım ve şekil itibari ile bilindiği gibi dört köşeli bir şekle sahiptir. Peki ama tavla neden başka bir şekilde değil de dört köşeli olarak tasarlanmış ve şu ana kadar şekli hiç değişmemesinin sebebi tavlının her bir köşesinin bir mevsimi simgeliyor olması ve dört köşesi bir yıl içindeki dört mevsimi ifade etmesidir. Bu yüzden tavlının dikdörtgen şekli hiç değişmeden, nesillerden nesillere aktarılarak bugüne kadar gelmiştir.

Tavlının içindeki uzun üçgen motfilelerden her oyuncunun önünde on ikişer adet bulunmasının nedeni on iki üçgen veya on iki hane bir yılın on iki ayını temsil ediyor olmasıdır.

¹³⁶Nil, Karaibrahimgil, 2004, Hayat ile Tavla Arasındaki İnce Zar, www.hurriyet.com

Pullarda saklı ilginç gerçekler ise şöyledir; tavlada 15 adet siyah 15 adet beyaz pul vardır, yıllardır bu pulların rengi değiştirilmemiştir, değişmemiştir. Çünkü bu pullarda da gizli bir gerçek saklıdır. Tavla pulları günleri, gece ve gündüzleri simgeler. Şöyle ki 1 ay'da 30 gün vardır bu yüzden tavlanın pullarının toplam sayısı 30 dur yani 1 ay'ı ifade ederler ve pulların 15'inin beyaz olması 1 ayda içinde 15 gün gündüz olması, 15'inin siyah olması da 1 ay içinde 15 günün gece olmasını simgeler.

Tavlanın içindeki üçgenlerin tamamının toplamının 24 haneden oluşmasındaki sebep ise 1 günün 24 saat olmasından kaynaklanır.

Yani dünyadaki en eski oyunlardan biri olan tavlanın tasarımı ve icadı tamamen zaman kavramından esinlenerek yapılmıştır.

Tavla oyununun çıktığı ilk çıktığı zamanlarda tavla zar ve taşlarının kemiklerden yapıldığı düşünülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde 1400'lü yıllarda tavla oyunu daha da yaygınlaşmıştır. Osmanlı'nın yükselme döneminde tavla çok büyük bir önem taşımaya başlamıştı. Günümüzde de tavla geleneği halen Türklerde devam etmektedir.¹³⁷

Türkiye'de oldukça yaygın bir oyun olan tavlada usta ve eski oyuncular adeta gelenekleşmiş olan zar kombinasyonlarının Farsça'dan Türkçe'ye geçen isimlerini kullanırlar.

Hem espirili hemde ilginç tavla sözleri söylemeden geçmeyelim:

-Zarların çift gelmeleri için karşınızdaki oyuncu size hey gidi koca kara baş diyebilir.

-Marsla bitmiş bir oyundan sonra rakibe “bir gezegen adı” diye sorulup “ hmm mars” denebilir.

-Dört-sıfır mağlup durumdayken beş-dört yendikten sonra söylenebilecek en güzel söz; “Adama böyle arifeyi gösterip bayramı göstermezler.”

-Güzel güzel kapatmışsınızdır bütün kapılarınızı ama ne var ki karşı tarafın bölgesinde bir pulunuz hapsolmuştur. Attığınız her zarda o güzelim kapıları açmak zorunda kalırsınız. Karşı taraf çok keyiflenir bu duruma ve “Yırtıl acami tırtıl” diye bağırır sürekli. Sizde ona ayar olmuş bir bir vaziyette bakıp durursunuz.

¹³⁷Sebahattin, Arslan, 2009, Osmanlıdan Günümüze Kahvehaneler, www.timeturk.com

-Rakibin elinde üçten fazla kırık varsa söylenebilecek en acı söz; “Ne o toplamaya başlamışın!”

-İlk oyunu kaybedince “İlk oyun aceminindir.” esprisi yapılır, bu klasik bir tavla ritüelidir.

-Rakibinin elinde ikiden fazla kırık taşı varsa söylenebilecek en ezici söz “Her yemekten sonra bir tane!” dir.

-Karşı taraf birçok pulunuzu kırmaya başlar ve “Ben olmuşlarımdan toplım söyle!” diyebilir.

-Ve bir de yenildiğinizde söylenebilecek en acı sözlerden biri si de “Abi bilmiyosan söyle kız tavalası oynayalım.” sözüdür ¹³⁸ .

¹³⁸ Tavla Hakkında İlginç Bilgiler ,www.ilgincbirbilgi.com

8.TAVLA SAYILARI HAKKINDA

Tavla sayıları hakkında bir bilgi hatası vardır. Kürtçe sayı kavramlarının karşılığını Farsçadan temin etmiştir.

Yani *yek, dü, se, cehar (çihar), penç ve şeş* Kürtçe değil Farsçadır. Bu gerçekten hareket edildiğinde: Tavlanın dili Kürtçe değil Farsçadır.¹³⁹ Türkler Tavlayı Kürtler'den değil, İran coğrafyasını kullanırken Acemler'den öğrenmişlerdir.

Türkçe Farsçadan aldığı bu terimleri, kendi terim ve isimlendirmeleriyle de zenginleştirmiş, bünyesine uygun hale getirmiştir. Mesela zarın ikisi de bir olduğunda dü yek dememiş, onu hep yek olarak isimlendirmiştir.

İki altıya düşüş demiş, fakat iki beşe düpenç dememiş dübeş demiş.

İki dörtlüye düçihar dememiş dörtçihar demiş. Zarın sayıları bir iki olduğunda Farsça yek dü dememiş, ikibir demiş. Türkler zarların bu isimlendirmelerini Türkçe tekerlemelerle süslemiş ve güzelleştirmişlerdir.

Mesela atılan zar beş-üç geldiğinde ona pencüse dedikten sonra *Severler genç ise* diye, düşüş geldiğinde *Tiren yolu* diye ve iki-bir geldiğinde *Ekabir* diye rakibe takılmayı adet edinmişlerdir ki bu tavla terimleri Türkçe olup, İranlılarda yoktur. Türkçe bu tavla terimleriyle birlikte aynı kelimelerden türeyen birçok kelimeyi de bünyesine kabul etmiş ve zenginleşmiştir.

Bu kelimelerin birçoğu, günümüz Türkçesinde halen kullanılmakta ve yaşamaktadır. Yeknesak, yekvücut, yekpare, yektir Allah, dübare, düalem (İki cihan, Dünya ve ahiret), çil (kırk), çile (Dervişlerin 40 günlük denenmesi), pencah (elli), Pençerkan (İslamın beş şartı), şeşder (altı kapı), şeş cihet (altı yön) vb. gibi.¹⁴⁰

¹³⁹ Mehmet Kanar, Türkçe Farsça Sözlük, Say Yayınları, 2008.

¹⁴⁰ Bakınız: Dinç, Tavlanın Dili.

9.TAVLA TERİMLERİ

Tavla, çoğu oyun gibi stratejik ve beyin geliştiren oyunlardan biridir. Bununla da kalmayıp çok oynandığı takdirde oldukça da bağımlılık yapan oyunların başında gelmektedir. Onun için tarihin en eski masaüstü oyunlarından biri diyebiliriz. Tavla terimleri, tavlanın oynandığı sırada oldukça çok kullanılan halk ağzı diyebileceğimiz, kelime dağarcıklarının birleşmesiyle meydana gelmiştir.¹⁴¹

Altın Kapı: Kendi alanınızdaki beş kapısına ve rakibinde 5(20) kapısına altın kapı denilmektedir. Böyle olduğu vakit eliniz pozisyon gereği eliniz güçleniyor.

Açık: Tahtada her hangi bir pulun tek başına kaldığı vakit rakip tarafından kırılma durumudur.

Bar-Köprü-Çubuk: Tavla tahtasını ikiye ayırıp, ortasında çıkıntı bulunan kırık taşların veya toplanan taşların konulduğu yerdir.

Boştaki Pul: Bir alanın üzerinde bulunan iki pulun üzerindeki pul veya pullar topluluğudur.

Çeşitlendirmek: Oyunda genelde bir sonraki hamlede kapı yapmak, pul kırmak, mars yapmak gibi ihtimalini artırması için dağıtılmasıdır.

Dış Saha: 7 ve 12 sayılı haneler sizin dış sahanız, 13 ve 18 sayılı haneler ise rakibin dış sahasıdır.

Dolaylı Vuruş: Genelde rakip pulların altı hane ilerde olmasına rağmen zar yardımıyla vurmaktır.

¹⁴¹Tavla Terimleri, www.terimleri.gen.tr

Geçiş: Tavlanın herhangi bir dört çeyrekte birine geçişini ifade eder. Geçişlerin sayılması sonucu hangi oyuncunun kazanmaya daha yakın olduğu hesaplanabilir.

Kapı Alma: Tavlanın ana kurallarından olan bu terim tavla oynayanlar için önemli bir yere sahiptir. Kapı alma herhangi bir alana üst üste iki pul koyulması denmektedir. Oyun kazanmak için kapı alınmalıdır.

Kısıtlama: Rakibin iyi zarlarına oyun hakkı tanımayarak kısıtlanması.

Mars: Taraflardan herhangi birinin hiç pul toplayamaması ve diğer tarafında ona akabinde bütün pullarını toplaması durumudur.

Ölü Pul: Oyuncunun kendi oynama sahasında bulunan fakat oyuna katkısı olmayan puldur¹⁴²

10.OYUNUN TÜRLÜ AŞAMALARIYLA, OYUN MALZEMELERİYLE VE OYUNCULARLA İLGİLİ ARGO KELİME VE DEYİMLER

Bilindiği gibi tavla, bir platform üzerinde oynanan, dünyanın en popüler oyunlarından bir tanesidir. Peki özellikle kültürümüzde hemen herkesin bildiği ve sık sık oynadığımız tavladaki argo deyim kelime, hareket ve jargonlar şunlardır:

1.Genel bir inanişā göre ilk oyun acemilerindir, zarı ilk acemi oyuncu atar. Ve bu durumda

¹⁴² Tavla Terimleri.

“*Şeytanın bol olsun*” tabiri kullanılır. Bahtı açık olmak, talihli olmak, şanslı olmak; genellikle şansa bağlı oyun oynayan kişilere söylenir. “Şeytanınız bol olsun agalar.”¹⁴³

2.Zarı tutarak atan rakibe “*Zar tutma lan!*” denir. Rakip ise “*Zar tutmadan atılmaz ki!*” diyerek karşılık verir.

3.*Zar tutmak:* (deyim). Bakınız: Telemetreyi ayarlamak. Telemetreyi ayarlamak: pantolonunun cebinden zekerini kurcalamak.¹⁴⁴

“*İskodra Selanik Dobruca Venedik*” kısmında zarlar kafa üzerinde çevrilir, “*Haydi yavrum kemik!*” kısmında ise karakteristik bir bilek hareketiyle sallanır.

4. Zarı atarken düşüren arkadaş için “*Yarın çarşıfta mı kaldı? Veya Çarşaf getireyim Oğlum.*” denilmektedir.

5.Aynı anda iki veya üstü sayıda kapı alındığında şöyle denir: “*Bu bir kapı, bu iki kapı, bu da sapı.*”

6.Oyuna 6-4 ile başlayan rakip o zarla gidip içeriden kapı almak gibi bir dalalet gösterirse “*Aldın Zeki Müren kapısını.*” denir.

Zeki Müren kapısı: 2 numaralı ev hânesindeki kapıya verilen addır.¹⁴⁵

7.Zar atıldığında 5-3 gelirse çok meşhur bir söz olan “*hoop penc ü se severler güzeli genç ise*” deyişi söylenmektedir. Karşısındaki rakibi gıcık etmek için söylenir.

8.Bununla birlikte tavlada son elde yenmek üzereyken dübara (2-2) geldiği taktirde “*dü bara, gitti oyun bağıra bağıra*” denilip kafiye oluşturulmaktadır.Ayrıca dübara vur kafanı duvara şeklinde bir versiyonu da vardır.

9.Kırığımız varken 5-5 atınca ve şartlar uygunsa, kırık pul doğrudan kendi tarafımızdaki 5numaralı kapıya konulur ve “*yerinde*” denilir.

10.Tüm pullar içeri alındığında 1,2,3 kapısında ikişer, 4,5,6 kapısında üçer pulun dizildiği şeklin yakalandığı duruma “*padişah dizilimi*” adı verilmektedir.Bu durumda tüm kapılar kapanmış olur ve karşı oyuncu “*Buna kral kızını verirmiş*” der.

¹⁴³ Aktunç, s.268.

¹⁴⁴ Devellioğlu, s.161.

¹⁴⁵ Tavlada Adab-ı Muaşeret, www.eksisozluk.com

11.Daktilocu: Pulun herhangi bir adımdan sonra nereye varacağını doğrudan göremeyen ve tek tek sayan insanlara denir.

12.Elde kırık varken atılan zarın, kapalı olan tek kapıya gelmesi durumunda **“Konyaovasında ağaca tosladın veya Konya ovasında sıçacak yer bulamadın.”** denilir.

13.Oyuncunun kendi tarafında sürekli kapı alması durumuna **“prezervatif¹⁴⁶ örmek”** adı verilir.

14.Birden çok pulu bir seferde kırıp, karşı tarafın oyunu güzelce bozulduğunda **“Aleline dola beline”** diyerek bazı oyuncular taşları toplatabilir.

15.Farsçada birden beşe kadar sayabilen herkes tavla tıngırdatabilir derlerse inanmamak gerekir. Çünkü işin ucunda uzaylı veya “marslı” olmak vardır. Mars olmak üzere olan oyuncu için **“marsa yolculuk”** tabiri kullanılır. Hatta ve hatta **“Valizini topla marsa yolculuk yapacaksın.”** denilir.

Mars yapmak; İki taraftan birisinin hiç pul toplayamadan diğer tarafın tüm pullarını toplaması durumu. Durum iki puan ile sonuçlanmaktadır.

16.Toplama esnasında çift geldiğinde dört pul alınabiliyorsa “pazartesi, salı, çarşamba, perşembe” diye sayılır. Veya Şener Şen’in çok eski bir traş bıçağı reklamından hareketle **“Sen bir traş ol, bir daha ol, bir daha ol, bir daha ol.”** söylenilir.

17.Yine toplama esnasında çift zar geldiğinde; **atos, portos, aramis, dartanya** diyenlerde mevcuttur.

18.Mersedes koması: Bir tavla deyimidir. Söz konusu durumda, rakip tarafın 4-5 pulu kırılmış ve kendi tarafındaki kendi pulları da 6 kapı yapacak şekilde rakibin eli kolu bağlandığında, iyi durumdaki tarafın karşı tarafın acizliğini betimlemek ve rakibi çökertmek için kullandığı bir nüktedir. Rakibin eline bir kırık verip bütün kapıları almak. Akabinde **derdini “Marko Paşa”ya anlatmasını söylemek.**

19.Kaybedenin koltuk altına verme raconu: Oyun bittikten sonra, kazanan tavlayı kapatır, eline alır ve kaybedene “Kolunun altı sökülüş” der. Kaybeden sökülüş olan yeri görmek için kolunu kaldırdığı anda kazanan tavlayı kaybedenin koltuğunun altına sıkıştırır. Bu esnada

¹⁴⁶ Aktunç, s.362

“Hadi bakalım, öğren de gel.” denilmektedir. E tabi tavlayı biraz öğrenmiş olanlar bu tuzağa düşmezler.

Yukarıda sözü geçen tavla oyuncularının kullandığı argo ifadeler, deyimlere ve terimlere ulaşmamı sağlayan ekşi sözlük, uludağ sözlük ve instela yazarlarıdır.

SONUÇ

Dil yaşayan bir hazine, varlık olduğu için gelişim gösterdiği gibi bazı kavramlar ölebilir veya zamanla kaybolabilir. Argonun gücü ise anlatım kuvvetinden, kısmen de olsa zeka ürünü olmasından ve mizahî etkileyciliğinden kaynaklanmaktadır. Böylece anlatılmak istenen, argo olmayan ifadelerden daha iyi ifade edilir. Ayrıca argonun arka planında karşıdakini alaya alması ve düşündürmesi de yatmaktadır.

Hiç şüphesiz bu noktada ana dilin alt kültürü olan argo, jargon ve küfürlerin rolünün büyüklüğü yadsınmaz. Argo ve küfür edebiyatının bizim kültürümüzde biyolojik cinsiyetle de bir orantı içerisinde olduğu bir gerçektir.

Etimolojilerinde farklı dillerin varlığının söz konusu olduğu satranç ve tavla oyunlarının amacının yüzyıllar öncesinde insanları hem eğitmek/eğitilmek hem eğlenmek/eğlendirmek hususunda rol oynadığı bilinen bir gerçektir. Bununla birlikte argo belagatin zirvesidir.¹⁴⁷ Belagattan maksat, Güzel yazma yollarının bilinmesi, fikir ve duygunun “yerinde, yeterince ve zamanında” ifade edilmesi tabii bir şekilde her zaman var olagelmiş¹⁴⁸ olmasıdır. Neticede satranç ve tavla oyunlarını oynama esnasında dile getirilen argo terim ve deyimler yerinde, yeterince ve zamanında kullanılmaktadır.

Satranç ve tavla oynanırken söylenen tabirleri de insan psikolojisine, zekasına bağlamak mümkündür. İki oyuncuyla oynanan ve zar atışına dayanan bir oyun olan tavla ile yine iki oyuncuyla oynanan ve kendine has taşlarıyla oynanan satranç, konuşma diline dayanması ile en dikkat çekici özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Akabinde tavla oyuncuları oldukça gelişmiş, zengin ve nükteli bir argo söz varlığına sahiptir. Doğan Aksan’ın dediği gibi dil bu , büyümlü bir düzendir. Bu büyümlü varlığında satranç ve tavla argosunun etkisi vardır.

Bahsi geçen oyunlar bireyleri maneviyat ve zeka noktasında eğitirken, söz, deyim ve hareketler vasıtasıyla karşıdakini eğlendirme, düşündürme, alaya alma, etkileme amacı gütmüştür. Fakat bu tez araştırmasının konusu sınırlıdır ve var olan ortaya konulmuş, yazılmıştır. Böylece özgün, orijinal ve yeni bir kaynak ortaya çıkarılmıştır.

¹⁴⁷ Doç. Dr. Turgut, Koçoğlu, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

¹⁴⁸ Kazım Yetiş, İslam Ansiklopedisi, Belagat maddesi, www.islamansiklopedisi.org.tr

KAYNAKÇA

Demirel, Harun R. , “Tavla İle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi”, Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, Ankara 2007

Aktunç, Hulki, Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü, YKY, İstanbul 1998.

Aktunç, Hulki, Röportaj, www.cumhuriyetarsivi.com

Arslan, Mehmet, Argo Kitabı, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

Armağan, Mustafa, “Cemil Meriç” , Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Test Yayını, Cilt 29, Ankara 2004.

Arslan, Sebahattin, 2009, Osmanlıdan Günümüze Kahvehaneler, Web sayfası: www.timeturk.com

Arpacı, Tuğçe, Satranç Nasıl Oynanır?, Web sayfası: www.blog.n11.com

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 29, İstanbul 1994.

AN-DUZİ, Rinharid Bitar, Tekmilet El-maacim-El arabiyye,6. Cilt , İletişim ve Kültür Bakanlığı, Irak Cumhuriyeti 2000.

Ataman, Alper E. , Adım Adım Satranç, Türkiye Satranç Federasyonu Yayınevi, İstanbul 2008.

Aydın, Yusuf, “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Argonun Yeri Üzerine Bir Tartışma”, Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2006.

BARDAKÇI, Murat, 2013, Argo Başka Küfür Başkadır, Web sayfası: www.haberturk.com

BARLAS, Mehmet, 2003, Tavlada Bilek mi Beyin mi Önemli? , www.gazetevatan.com

Baitz, Wolfgang, Tavla Nasıl Oynanır?, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1995.

Bekhalim, İbrahim, Osmanlı Devleti Tarihi, Elmuhtar Yayınevi, Mısır/Elkahire 2004.

Bilgiç, A.Timur, Tarih Terimleri Sözlüğü, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2012.

Bilimci, Yaman, Üçlü Satranç, 2017, www.yamanbilimci.com

Boyacı, Murat, “Hayat Satranç Oyununa Benzer” Bursa Eczacı Odası Bülteni, ,Eczacı Dosyası Yayınları, Sayı 36, Web sayfası: www.e-kutuphane.teb.org.tr, s.38.

Burke, Peter, Porter, Roy, “Jargon Kavramı Hakkında (Diller ve Jargonlar)” Milli Folklor Dergisi, Çeviren: Dr. Kerim DEMİRCİ, Ankara 1995, s.285.

Büke, Hikmet, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 13, Aralık, 2015, s.481-501.

Çatıkkaş, M. Ata, Firdevs-i Rumi, Satranç-Name-i Kebir, TDK Yayınları, İstanbul 2015.

Çiftçi, Murat, “Argonun Niteliği ve Argoya Bakış Açımız”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı 2, İzmir 2006,s. 297-301.

Çolak, Mehmet, 2003, Tavlada Bilek mi Betin mi Önemli?

Devellioğlu, Ferit, Türk Argosu, (İnceleme-Sözlük), Aydın Kitabevi, İstanbul 1990.

Dalkıran, Sertaç, H. , Modern Satrançta Açılışlar ve Tuzaklar Ansiklopedisi, İnkılap Yayınları, İstanbul 2002.

Demirel, Reşit, H. , “Tavla İle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, 2007.

DİNÇ Hasan, Tavlanın Dili, Web sayfası: www.bolugundem.com

Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Cilt 5, Ankara 2009.

Ebubekir Bin Muhammed, Muhtar El-Sıhah, Asrıye Kütüphanesi (Yanmıştır.), Beyrut/Lübnan 1999, s.271.

Eddeo Ellami Liehl, Elkarn Eltasih, Muhammed Bin Abdulrahman El-Sehavi, El-Hayat Yayınevi, Beyrut, Lübnan, s.301.

EL-AFRİKİ, Cemaleddin İbn Manzur, Lisan El-Arab Dar El-Sadr, 3.Cilt, Beyrut, Lübnan.

Ersoylu, Halil, Türk Argosu, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010.

Eğilmezer, S. Mert, 2013, Tarih Kronikleri, Web sayfası: www.dunyalilar.org

Ercan, Türker, Satranc-ı Urefa: Ariflerin Satrancı, İndigo Dergisi, Sayı 82, 2012.

ESKİCİ, Ali, Satranç Neden Spordur? , Web sayfası: www.alieskici.blogspot.com.tr

Fawer, Adam, Olasılıksız, April Yayıncılık, İstanbul 2018.

Firdevs-i Rumî, Satranç-Name-i Kebîr, Sadeleştiren: Yrd.Doç.Dr. Ata Çatıkkaş, TDK, Yayınları, 2015.

FIDE Satranç Kuralları, 2017, Web sayfası: www.tsf.org.tr

Gürsoy Naskali, Emine ve Gülden Sağol, Türk kültüründe Argo, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayınları, Hollanda 2002.

Gülmen, Ali, Tavlaya Başlangıç, (Backgammon-Trictrac-Tavla Spiel), Minyatür Yayınları, İstanbul.

İNCE Can, 2016, Blöfçünün Rehberi: Satranç, Web sayfası: www.pikniksatranci.com

KARAİBRAHİMGİL, Nil, Hayat ile Tavla Arasındaki İnce Zar, 2004. Web sayfası: www.hürriyet.com

Kanar, Mehmet, Türkçe Farsça Sözlük, Say Yayınları, İstanbul 2008.

KIRCIGİL, Ertan, 2006, Satranç Spor mudur? , Web sayfası: www.blog.milliyet.com.tr

Korkmaz, Zeynep, “Argo ve Gizli Dil maddeleri”, Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

KÜÇÜKYILDIZ Arslan, 2014, Satranç Bir Türk Zeka Oyunudur, Web sayfası: www.gokyaysatrancvakfi.org

KÜÇÜKYILDIZ Arslan, Satranç, Web sayfası: www.arslanevi.blogspot.com

KÜÇÜKYILDIZ Arslan, Bir Türk Zeka Oyunu Olara Satranç, Satrancın Kökeni, Web sayfası: www.academia.edu.tr

KÜÇÜKYILDIZ Arslan, 2015, Satrancın Tarihçesi, Web sayfası: www.arslanevi.blogspot.com

KÜÇÜKYILDIZ Arslan, 2011, Satrancın Atası Olan Türk Zeka Oyunu: Mangala, Web sayfası: www.arslanevi.blogspot.com

KÜÇÜKYILDIZ Arslan, 2014, Satranç ve Don Değiştirme (Karabulgan), Web sayfası: www.arslanevi.blogspot.com

Kocaer, Sibel, “Argo ve Toplumsal Cinsiyet”, Millî Folklor Dergisi, Sayı 71, Ankara 2006.

KÖKSAL, Atakan, Eğitimde Satranç, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 12, Aralık 2006.

Meriç, Cemil, Bu Ülke, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

Muhammed Bin Muhammed Bin Abdulrezzak El Zebidi, Tac El-Arus Min Cevahir El-Kamus, Hidayet Kitabevi, cilt 6, Sayfa 64.

Mütercim Âsım Efendi, Asım Efendi Tarihi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Cilt 2, 2015 İstanbul.

Önel, Engin, Çağdaş Tavla Taktikleri, Nice Kitabevi, Ankara, 1984.

Reti, Richard, Satrançta Büyük Ustalar, Modern Görüşler, Çevirmen: Ali KARATAY), Broy Yayınevi, İstanbul 2000.

Tasavvuf | İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, 2007, sayı: 20, Mevlânâ'ya Armağan Sayısı, Yrd. Doç. Dr. Sezai KÜÇÜK ile Söyleşi

TÜRKAN Kadriye, “Türk Masallarında Kahramanın ve Şamanın Don Değiştirmesi Arasındaki Benzerlikler”, Türkbilig Dergisi, Sayı 15, Ankara 2008, s.136-154.

Tümkaya, Songül, H. Erdal, D. Engin, Ç. Metehan ve Birsal Aybek, Duygusal Zeka Mizah Tarzı ve Yaşam Doyumu: Üniversite Öğretim Elemanları Üzerine Bir Araştırma, PDR Dergisi, 3.Cilt, Sayı:30, 2008.

Umar, Muhtar, A., Mucem El-Lügatül Arabiyye El-Muasıra, Alem El-Kütüp, Cilt 2 2008.

ÜN Esra, “Satranç Eğitiminin, Problem Çözme Yaklaşımları, Karar Verme ve Düşünme Stilllerine Etkisinin İncelenmesi” ,Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya 2010, Yüksek Lisans Tezi.

ÜNALAN, Şükrü, Argo Dili (Küfür) ile Edebi Dilin Karşılaştırması, Arasındaki Fark, Web sayfası: www.bilgiyelpazesi.com

ÜLKÜ Cengiz, Tavlının Tarihçesi, Web sayfası: www.cengizulkü.com.tr

Üstel, Lütfi C. , Satranç Eğitimi, Bizim Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2008.

Yrd. Doç. Dr. Sezai KÜÇÜK ile Söyleşi, Tasavvuf/İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, İstanbul 2007, Sayı 20/Mevlânâ'ya Armağan Sayısı, s.28

YILDIZ Mustafa, 2016, Satranç Dünyası, Web sayfası: www.satranc.net

SİTELER

www.tsf.org.tr (Dünya Satranç Federasyonu Ne Zaman Kuruldu?, Satrancın Tarihçesi)

www.biltek.tubitak.gov.tr(Satranç Köşesi)

www.biyografya.com (Türkiye Ünlüleri İnternet Ansiklopedisi)

www.cumhuriyetarsivi.com (Hulki AKTUNÇ Röportajı)

www.haberturk.com (Argo Başka Küfür Başkadır)

www.seslisözlük.net(Gambit nedir?, Tavla nedir?)

www.satrancokulu.com(Satrançta Pat Nasıl Olur?, Satrançta Kalite Fedası)

www.tdk.gov.tr (Tavla maddesi, Taş almak maddesi, Satranç maddesi)

www.chess.com (Satrancın Kuralları)

www.cengizülkü.com.tr (Tavlanın Tarihçesi)

www.dunyalilar.org(Tarih Kronikleri Yazısı)

www.eksisozluk.com (Tavlada Adab-ı Muaşeret, Tavlada Farisi Rakam Karizması Yapmak)

www.ilgincebirbilgi.com (Tavla Hakkında İlginç Bilgiler)

www.mehmetdogramaci.com (Mehmet Doğramacı Kimdir?)

www.terimleri.gen.tr (Tavla Terimleri)

www.youtube.com(Abdülhamit Han Satranç Sahnesi, 20.Bölüm.)

www.uzmantv.com(Satrançta Şah Çekmek Ne Anlama Gelir?

www.gokyaysatrançvakfi.org (Gökyay Satranç Vakfı Müzesi: Satrançla İlgili İlginç Bilgiler, Satrancın Tarihi, Satrancın Faydaları)

www.tavlaturk.blogspot.com

www.tavladunyasi.com (Tavla Nedir?)

www.yeniakit.com (Alexander Parvus Kimdir?)

www.yamanbilimci.com (Üçlü Satranç)

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Seher KILIÇ ALKUBAISI
Uyruğu: Türkiye (T.C.)
Doğum Tarihi: 3 Eylül 1994
Doğum Yeri: Kayseri
Medeni Durumu: Evli
Tel: 0552 452 45 22
Email: seherklc94@gmail.com
Yazışma Adresi: Zafer Mahallesi, Letafet Caddesi, Süer Apartmanı, 1/4, 55060, İlkadım/SAMSUN

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	ERÜ Edebiyat Fakültesi	2016
Lise	Belsin Çok Programlı Anadolu Lisesi, Kayseri	2012

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2019-Halen	Samsun Uluslararası Öğrenci Derneği (UDEP)	Okutman
2018-2018	Melikgazi Belediyesi Belsin Sosyal Tesisi	Drama Öğretmeni
2018-2018	DSİ 12.Bölge Müdürlüğü	Türkçe Eğitimi Semineri
2017-2018	Kocasinan Halk Eğitimi Merkezi	Diksiyon Öğretmeni
2017-2018	Kayseri Uluslararası Öğrenci Derneği	Yabancılar İçin Türkçe Öğretmeni
2017-2017	Esentepe Mumcular Ortaokulu	Türkçe Öğretmeni

YABANCI DİL

Arapça